

Inhoud

Van de redactie	360 – 361
Twee vrienden	361
Ambachtslieden en neringdoenden	362 – 363
De wienkel van m'n hrôôtvaoder op Flupland	364 – 376
Tot tranen toe bewogen...	376 – 382
De oude man en het kind	383 – 393
Vrachtrijder Kees Verwijs	393 – 395
"...daarmee heeft de O.D. zich zeer heftige vijanden verworven".	395
Mededelingen van het bestuur	

Van de redactie

Wederom ligt een nieuwe 'Cronicke' voor u. In dit eindejaarsnummer hebben we geprobeerd u een verscheidenheid van verhalen aan te bieden. Is er nog iets van de winkels en winkeltjes van vroeger bekend? Die vraag wordt menigmaal gesteld. Met de hulp van onze leden zouden we daar heel veel over kunnen schrijven. In dit nummer, dat weer al het veertiende is in de reeks, kunt u er iets over vinden en mogelijk van genieten.

Tegenwoordig gaan we snel even naar de supermarkt, inladen en... naar de kassa. Ja er kan soms nog een 'goede morgen' en een 'prettige dag verder' af en vervolgens staan we met onze kar op de stoep. Staan we er wel eens bij stil dat een supermarkt, zoals we die nu nog hebben in een dorp van 2500 inwoners, een luxe is!.

We beginnen deze Cronicke met een verhaal dat zich ruim 60 jaar geleden afspeelde. Daar werd onze heemkundekring nu plotseling mee geconfronteerd. Leest u zelf maar. Ook in ons dorp worden we er elk jaar aan herinnerd.

Weten we het nog dat we vroeger de verhalen die in de Kerst en Oudejaarsnummers stonden met genoegen lasen. Meestal waren ze ontroerend, het greep je aan. Merkwaardig genoeg lag er iets op mijn bureau dat mij geschikt leek. "De oude man en het kind" vragen deze keer onze aandacht. Verder kreeg ik een vraag van een van onze leden over een stukje in onze vorige Cronicke. Op een voor iedereen leesbare manier heb ik geprobeerd om ieder die er mee te maken kreeg tevreden te stellen.

Jan Kempeneers

***Bestuur en redactie wensen alle leden
en lezers een gezond, gelukkig en voor-
spoedig Nieuwjaar toe!***

Twee vrienden

Van een razzia aan de Goog en een fietsenmaker te Sint-Annaland

‘Wij woonden op het Columbusplein te Amsterdam in een hoek waar, als er een razzia zou komen, ze bij ons konden beginnen. Vader Vlaming overlegde met Krijn en Riek Hoetmer of ik bij Krijn op het palingbedrijf zou kunnen werken. Krijn vond dat goed. De school waar ik elektrotechniek studeerde stopte er mee. Op school zaten allemaal jongens van 16, 17 en 18 jaar. De jongens bleven weg en de school kon niet meer functioneren. We kregen een stapel huiswerk mee voor ongeveer een half jaar, genoeg tot na de oorlog. Zodoende kwam ik op de Goog terecht. Er waren toen al een aantal onderduikers aan de Goog. Ook bij de familie Kuilman die aan de overkant woonde’. Aan het woord is de nu 80-jarige Reijer Vlaming uit Amsterdam.

Door Jan Kempeneers

Reijer vond het leuk om bij Krijn te helpen. ’s Morgens moest hij al om zes uur zijn bed uit om met hem de palingfuiken te gaan lichten. Heerlijk vond hij het om ’s morgens al zo vroeg in de polder te zijn. Maar er was meer te doen. Hij moest ook wel eens de aardappelen schillen. Vele emmers zijn daar door zijn handen gegaan voor de onderduikers die de grote stad meden. Zo ging de winter voorbij. Kerst en Nieuwjaar hadden ze gevierd. Daar was ook nog een jodenjongen bij. Die woonde over de kruising, in het oude huis van opa en oma Hoetmer, dat niet meer werd bewoond.

Er gingen steeds geruchten over vermeende razzia’s. Dat was een griezelige gedachte, daarom werd door de jonge mannen om de beurt wacht gelopen. In de nacht van zaterdag op zondag 14 januari 1945 was de beurt aan Reijer. Hij hield met een van de jongens van Kuilman aan de overkant de omgeving goed in het oog. Ze hadden al met elkaar afgesproken wat ze zouden doen als er onraad dreigde. Ze zouden dan eerst de jodenjongen waarschuwen en dan naar het woonhuis van Krijn Hoetmer, de palingboer, en de anderen gaan. Reijer meende om vijf uur ’s morgens een zacht schot te horen. Had hij daar maar op gereageerd. “Ik heb een fout gemaakt van de eerste orde!”, zo flitste het kort daarop bij Reijer door zijn hoofd. Een half uurtje later kwam er een jongetje van een jaar of twaalf aanfietsen uit de richting Ankeveen. In het aardedonker fluisterde hij hen toe: “er is een razzia”!! “Mijn collega ging naar Kuilman en ik, zoals afgesproken, haastte mij naar de jodenjongen, die moest vooral wegwezen”.

Op die vroege zondagmorgen, 14 januari 1945, stond de wereld voor Reijer Vlaming even stil. Vanuit het duister kwam vanaf het Wije, een Duitse soldaat onverwacht opdoemen. Op zijn borst hing het gehate borstschild ‘Feldgendarmrie’. Reijer: “Op drie meter afstand van mij bleef hij staan. Met zijn geweer in de aanslag beet hij me toe: “mitkommen” Ook de 12-jarige jongen die nog bij mij was moest mee. De rest van de onderduikers is toen over het ijs gevlucht en ontkomen”. Reijer en de jongen werden in een gelagkamer van een café in de buurt van “Het pad” gebracht. De kleine jongen mocht naar huis gaan. De jodenjongen in het huis van opa en oma Hoetmer loste een schot op een Duitse soldaat en probeerde te ontkomen. Tevergeefs!, hij werd getroffen door een dodelijk schot voordat zijn reis naar de gaskamer zou aanvangen.

Gelukking bracht Riek Hoetmer nog een juten zak met brood en een paar schoenen voor Reijer. Ze mocht niet naar binnen, alleen afgeven. Door een officier waren toen de formulieren al ingevuld. Reijer probeerde: “ich studiere noch”. De officier antwoordde: “Geh

mal in Deutschland weiter studieren”. Nog dezelfde middag kreeg de oogst van de razzia – het waren 50 mannen – de opdracht om op straat voor het café op te stellen. Zwaar be-
waakt marcheerde de groep richting Vreeland. Bij de Vecht aangekomen moesten ze halt
houden en in het ruim van een grote Rijnaak plaatsnemen. Het vroom die dag stevig. Zitten
of liggen, daar waren ze vrij in. Een van de mannen zag, plotseling van zijn vrijheid be-
rooft, geen uitweg meer. Hij sprong over boord. Daar wisten de razziajagers een goede
manier op. Om het in het vervolg na te laten werd hij aan boord gehaald en in de mast
vastgebonden. Reijer: “Hij brulde als een stier, echter, na een kwartier was alles stil, be-
vroren!” De voorlopige bestemming was Utrecht. Tussen twee rijen soldaten liepen ze het
gebouw, de bioscoop Tivoli, binnen.

De volgende dag werd de gang, tussen dubbele rijen soldaten, naar het station gemaakt. In
de trein, allemaal coupe’s met aan de zijkant een smalle gang, werden ze met vijf man in
een hokje gestopt. Eenmaal ingeladen zette de trein zich in beweging. De volgende halte
was te Amersfoort. Daar werd de trein volgeladen met gevangenen uit het beruchte con-
centratiekamp. De mannen die daar instapten hadden al de helse kwellingen meegemaakt

onder de SS-beulen Kotalla en Aus der Fünten, die later tot “De drie van Breda” werden gerekend. Opgezette benen, open wonden, oedeem. Reijer Vlaming herinnerde zich dat zij blij waren. Wat die mannen zeiden?: “Jullie komen van de hemel in de hel, maar wij van de hel in de hemel”. Dat werd door Reijer en zijn medelotgenoten begrepen.

Onderweg zagen de mannen veel verschrikkingen. Vijf dagen en vijf nachten zou de reis gaan duren. Na

enkele dagen werden ze gekweld door dorst. Nu en dan sneeuwde het, ze schraapten enige sneeuw van het dak van de trein, maar een hand vol sneeuw geeft maar een klein beetje water. De grauwwitte sneeuw was bovendien vervuild. De vierde dag moesten ze allemaal uitstappen en onder begeleiding naar een gebouw lopen. Iedereen was blij even de benen te kunnen strekken en frisse lucht in te kunnen ademen. Het aarzelende Wilhelmus werd door de soldaten in de kiem gesmoord. “Wat klonk dat in 2006 weer onvoorstelbaar”, schrijft Reijer Vlaming in zijn memoires. “Sommige mannen huilden, ik kon me dat voorstellen, zo weggerukt van huis en haard”. De stad waar ze nu waren heette: “Regensburg”. Ze kregen daar tot hun grote vreugde een portie eten in een ‘soldatentinnetje’.

Schrijven had geen zin

Van daar ging de reis naar Heiligenstadt, een voorstad van Wenen. Vlak voor het Franz Joseph Bahnhof, dat de eindbestemming was voor de Hollandse dwangarbeiders stopte de trein. Het is al genoemd. Voor de mannen, die nog geen twee weken geleden werden op-

gepakt tijdens een razzia, een kwelling. Voor de anderen, die vanonder de tirannie van de beulen in Amersfoort waren verlost, een verademing.

De verblijfplaats bestond uit een aantal barakken. Per woongedeelte, waarin plaats was voor twaalf personen, stonden stapelbedden, voorzien van strozakken. In het midden stond een potkachel, die diende tot verwarming, maar waarop ze ook konden koken. Midden in het kamp stonden de 'toiletblokken'. Aan de andere zijde van de straat was een grote wasserij van het leger, vlak daarachter stroomde de Donau.

Achter het Bahnhof bleek een reparatiewerkplaats te zijn voor stoomlocomotieven. Na enkele dagen maakten ze kennis met deze werkplaats. Daar werden ze tewerkgesteld. De groep van Reijer kwam onder leiding van een zekere heer Petraska, een 75-jarige man uit Wenen, die bankwerker was. Steeds werden daar Duitse locomotieven aangevoerd op het spoorcomplex. Vóór de werkplaats konden de zware locs worden gekeerd op een draaischijf. "Het leek op een modelspoorbaan". Het in- en uitwendige van de locs moest worden schoongemaakt en van nieuwe onderdelen worden voorzien. Het was zwaar werk, zwaar tillen, soms zagen de mannen er uitermate vies en smerig uit van het roet en de olie. Ze werkten zes dagen in de week, twaalf uur per dag. Ze kregen voldoende eten, anders was dit werk niet vol te houden. Op zondag waren ze vrij. Op de avonden en de vrije dag sloeg het heimwee toe bij de arbeiders, die soms een vrouw en kinderen in Nederland hadden. Een brief schrijven had geen zin. Eén keer mochten ze een briefje schrijven dat ze goed behandeld werden en dat ze voldoende eten kregen. Natuurlijk werd dat gecensureerd. Nooit is het bij de geliefden in Holland aangekomen.

Reijer was pas 18 jaar. Toen ze nog maar kort in het kamp waren, sprak hij regelmatig met dezelfde man. Ze bleven vrienden, zelfs zo hecht dat de vriendschap alleen maar steviger zou worden. Steeds waren ze op het korte stukje avond dat ze vrij waren bij elkaar. Roken deden ze niet. Ze verkochten hun tabaksbonnen, ze waren veel geld waard. Daar kochten ze tarwe voor. Ze hadden ook een bepaalde vrijheid om buiten het kamp te gaan. Op zondag gingen ze soms ook naar Wenen om de gebouwen te bekijken waar ze eerder over gehoord hadden. Het leek erop dat Reijer zijn vriend afleiding wilde geven om zijn gedachten van het éne punt af te houden. "Weggeplukt van zijn vrouw en van zijn kleine dochtertje, van alles wat hem lief was", daar sprak hij over met Reijer. Zijn vriend, Van Daalen heette hij, was uit het Zeeuwse geëvacueerd omdat het land en het dorp waar hij woonde en werkte onder water was gezet. In het Zuid-Hollandse Benthuisen, waar ze aanvankelijk waren geëvacueerd, werd het zo druk in de woning van deze familie, daarom werd besloten naar familie in Alkmaar te gaan. Ook daar liet de oorlog zich gelden. Met zijn zwager Leunis Verschoor ging hij op zoek naar eten en brandstof. Dat lukte meestal wel, maar op die éne keer, ze hadden op een afgelegen plek een boom omgezaagd, toen ging het mis. Ze werden meegenomen naar het politiebureau in Alkmaar, daarna naar Amsterdam, aan de Weteringschans en toen naar Amersfoort. In de trein die daar stopte kwamen de wegen van Reijer en Van Daalen bij elkaar.

Koffiemolen

Van de tarwe kookten Reijer en zijn vriend van Daalen pap. In de werkplaats nam de oude Petraska de twee vrienden wel eens waar. Ze hadden ook geen geheimen voor de bankwerker. Voor hem was het ook noodzaak hier te zijn omdat zijn jongere stadsgenoten aan het front verkeerden. Daar spraken ze over de tabaksbonnen, de tarwe, de pap die ze daar van kookten en..... over de vrouw en het dochtertje van Van Daalen. Dan rolde er soms

een traan over de wangen van Reijers vriend. Ook Patraska ging het spelletje meespelen. De taalkennis van Reijer kwam goed van pas. De bankwerker wist wat ze nodig hadden. Hij vertelde Reijer dat hij een “Vorschlag” voor hen had. Die zou goed van pas komen, maar“Ich habe hein geld”, voegde de 18-jarige Amsterdammer hem toe. Nog diezelfde week kregen ze zijn adres en op hun vrije zondag gingen ze naar de woning van de oude collega in Wenen. Ook zijn vrouw was thuis en ze hebben het erg gezellig gehad op die zondag. Ze mochten de koffiemolen gratis meenemen. In het vervolg konden ze de tarwe malen voor ze er pap van kookten op de grote potkachel in hun barak.

Reijer Vlaming in 1947.

Het leek allemaal nog goed te gaan in het barakkenkamp maar naarmate de tijd vorderde nam de spanning toe. In een deel van Europa rukten de Geallieerden op. Dat klonk ook door tot in het Franz Joseph Bahnhof. Het eten in het kamp was voldoende, maar omdat er zoveel mannen op een kleine oppervlakte waren gehuisvest bleven problemen niet uit. In de toiletten was te weinig ruimte voor zoveel mensen. Niemand durfde meer gaan zitten. Velen van hen waren bang voor dysenterie. Zonder tussenwanden stonden twaalf potten op een rij. Een professor moest het toiletgebouw schoonhouden. Er liepen soms ook Russische vrouwen rond. Contact of een gesprek was niet mogelijk en bovendien verboden. Omdat het aan gezondheidszorg ontbrak, was iedereen bang besmet te worden. Daarom probeerde iedereen zich zo schoon mogelijk te houden en voldoende te eten.

In de omgeving van Wenen werd in dat voorjaar plotseling ook gebombardeerd door de Geallieerden. Steeds intensiever, met als gevolg dat in het kamp de waterleiding onklaar raakte. Er was nog wel een watervoorraad voor de locomotieven, maar douchen was niet meer mogelijk. Door de toenemende bombardementen moesten de mensen in het kamp en de werkplaats na luchtalarm steeds meer gebruik maken van de schuilkelders. Dicht opeen staande mensenmassa's uitte zich in het verspreiden van lichaamsongedierte, zoals luizen en vlooiën. Toen deze slechte hygiënische omstandigheden ontstonden, zoals vieze kleding en gebrek aan water, kwam dat ongedierte opzetten.

Het was in de eerste helft van april dat er in het Franz Joseph Bandhof in de verte een gerommel als van een naderend onweer hoorbaar was. Op een mooie avond durfde Reijer Vlaming wel eens in zijn eentje naar buiten te gaan. Omdat alle gebouwen waren verduisterd, kon hij des te meer van de heldere sterrenhemel genieten. Dat was voor hem een verademing, maar het doffe gerommel in de verte, daarover had hij zijn eigen gedachten. Volgens hem kwam het van het front. “De Russen zijn in aantocht”, speelde er door zijn gedachten. Reijer had gelijk. De omgeving werd zwaar gebombardeerd en het oorlogsgeweld uit het noorden naderde. Wenen werd door de Russen in een ‘tang’ genomen. In en uit de schuilkelders, dat noopte de twee mannen, die zich in het werkkamp tot vrienden hadden gemaakt een beslissing te nemen. Reijer was 18, Van Daalen 32 jaar, toen ze tussen de rookpluimen van hun tijdelijk verblijf het besluit namen om te vluchten.

Langs de Donau

Een citaat van Vlaming toen ze op voorstel van Van Daalen een keuze maakten: “Op een dag, bij het opstaan, hoorden we dat de kampleiding was gevlucht en dat we niet aan het werk hoefden. Alom opschudding natuurlijk. Een heel vreemd bericht en een merkwaardig idee, maar het scheen waar te zijn. Toen Van Daalen vroeg: “Zeg Vlaming, zullen we gaan?, de zaak ligt nu toch plat, zei ik: “goed, we gaan”. “We pakten onze schamele bezittingen, een deken, schoenen en wat kleren bij elkaar en liepen het kamp uit. Wonderlijke gang van zaken. Van Daalen was een fietsenmaker uit Zeeland. Hij had een zaak, was getrouwd, had pas een dochtertje gekregen en was 32 jaar. Het was een geschikte man, we konden goed met elkaar overweg. Ik moest vaak het woord doen omdat ik beter Duits sprak dan hij. Onderweg had hij het te kwaad als we het over zijn gezin hadden. We hadden beiden veel verlangen naar huis”.

Vanaf dat moment stonden Reijer en zijn vriend als twee dak- en thuislozen aan het begin van een lange en risicovolle reis, wat ze beiden goed beseften. Het gevoel van bevrijding was voor die beiden, een zeer relatief begrip. Wat er zou komen, daarover tastten ze volkomen in het duister. “Holland ligt hemelsbreed nog 2500 kilometer van ons verwijderd en daarvoor hebben we alleen de benenwagen tot onze beschikking. Een onoverbrugbare reis, maar kom op, we mogen nu niet meteen de moed al laten zakken”, probeerde Reijer.

Dat het Russische achterland de verkeerde kant op lag begrepen ze. Westwaarts, de Donau stroomopwaarts volgen, dat leek hen de beste manier om de richting te bepalen. De tang van de Russen werd steeds nauwer, hoe nauw dat wisten ze niet. Ze hoopten eruit te kunnen ontsnappen.

Toen ze de poort achter zich lieten zagen ze de puinhopen van de wasserij. Ze gingen via de Achterstraat met daaraan de fabrieken, cafeetjes en huisjes. In de Hoofdstraat hoorden ze dat vanuit het “Bahnhof Heiligenstadt” de laatste trein zou vertrekken, voordat de Russen kwamen. Ze renden naar het station, het perron op en aan het eind van het perron zagen ze de trein al verdwijnen. De trein was over en overvol. Er hingen trossen mensen aan de buitenkant. Een soort van moeheid overmeesterde de mannen. Het was stil op de weg langs de Donau. Voor Reijer zat alles in de trein.

“Dat was voor jou Reijer”

Onderweg namen ze wat van het meegenomen brood. Heel in de verte zagen ze de bergen met witte kruinen. Ze dachten dat het de eeuwige sneeuw was. Bergen, die kenden ze niet, alleen duinen. Het werd avond, het donker ging vallen. Aan de kant van de weg ontdekten ze een klein houten schuurtje. Zeker van wegwerkers, zo redeneerden ze. Ze legden zich neer op de houten vloer, de zak met spulletjes diende als hoofdkussen.

Die nacht sliepen ze van vermoeidheid. Ze stonden op toen het licht werd. Hoe laat het was, ze hadden geen idee. Reijers klokke was gestolen, van Daalen had er geen. Die dag liepen ze weer langs de Donau, aan de andere kant van de weg een dichte bebossing.

Niemand is er op de weg, merkwaardig stil. Opeens zijn links van het tweetal veel weilanden en huizen. De weg is een soort binnendijk.

Voor hen zien ze op de dijk een stuk of tien Duitse soldaten. Die turen in de verte, een soort kanon hebben ze bij zich. Ze zeggen niets tegen de mannen en konden de soldaten ongehinderd passeren.

Zo'n halve kilometer verder zien ze op enige afstand gestalten aankomen. Het zijn Russen., zouden ze voor het eerst worden geconfronteerd met Russische soldaten? "Mijn hemel", zei Reijer. Met van Daalen ging hij boven aan de dijk zitten om aan te geven dat ze niets in de zin hadden. Een van de soldaten had het geweer in de aanslag. Een soort karabijn met een patroonhouder eronder. Een van hen voelde bij de mannen onder de armen en aan de pols. Horloges waren op dat moment in Rusland veel geld waard. Van Daalen had er nog nooit een gehad en dat van Reijer was in de barak gestolen.

Onder aan de dijk komen nog meer Russen voorbij sluipen. Opeens ziet Reijer een roodgloeiende flits voor zijn ogen. In een fractie van een seconde, met een fluitend geluid was het voorbij. "Dat was voor jou Reijer", flitste het door zijn gedachten. Beiden laten ze zich onmiddellijk van de dijk rollen en zoeken dekking. "Die was voor mij bedoeld" zei Reijer tegen van Daalen. Als een mug die een mep krijgt, zo klein voelden ze zich op dat moment. Kort daarop hebben ze elkaars adres uitgewisseld.

Daar blijven kon niet, maar ze moesten daar toch wel even bijkomen van de schrik. "Je was bijna alleen maat", zei de jongste van het tweetal, toen ze een stukje verder liepen naar een dorpje. Alles was daar op de vlucht geslagen. Blijkbaar nog maar pas geleden. Er stond een pan met een soort moes op een stel, die nog warm was. Er hing in de keuken een kaart van Duitsland en Oostenrijk aan de wand, waar ze eerst een blik op wierpen. Reijer laat zijn vinger over de Donau en vervolgens over de Rijn glijden. Zo kunnen ze thuis komen. "Zullen we een boot jatten en ons naar huis laten drijven", voegde hij van Daalen toe. De knelling op de borst was nog niet verdwenen na het voorval eerder op de dag. Het was fantasie, ze begrepen elkaar wel. Toen ze zich tegoed hadden gedaan aan de moes zijn ze verder gegaan, die dag was elke minuut een kwestie van overleven.

Ze verlieten het dorpje. Steeds kwamen ze Russen tegen die nauwelijks acht op hen sloegen. "Dit dorp is voorlopig onbewoonbaar", mompelde Reijer, toen ze lijken van opgestapelde Duitse soldaten passeerden. "Ongelooflijk!, dat vergeet je niet meer". Een stuk verder langs de weg: "overal lijken van Duitse soldaten. Kennelijk de oogst van een gevecht deze morgen".

"...een engel van Boven"

Soms kwamen ze in een dorpje waar het onrustig was. Ze liepen er dan langs, iets verder van de Donau verwijderd. Ze hadden daar in een huis wel een stuk gerookt spek bemachtigd. Daar hadden ze veel aan toen ze een aantal dagen geen eten hadden. Iedere morgen en iedere avond namen ze een blokje van het spek en kauwden er zo lang mogelijk op.

Voor de veiligheid gingen ze nog wat verder landinwaarts, meer de bossen in. In de verte zagen ze een dorpje. Die richting zouden ze aanhouden om, wie weet, misschien weer wel wat eten te vinden en ... een slaapplek. Om dat dorpje te bereiken moesten ze een open vlakte oversteken. "Minengefahr" stond er op een bordje, toen ze de vlakte waren overgestoken. "Blijkbaar hebben we beiden een engel van Boven meegekregen", zei Reijer, terwijl hij zijn rechterhand op de schouder van zijn vriend legde. Het plaatsje bleek Tübing te zijn.

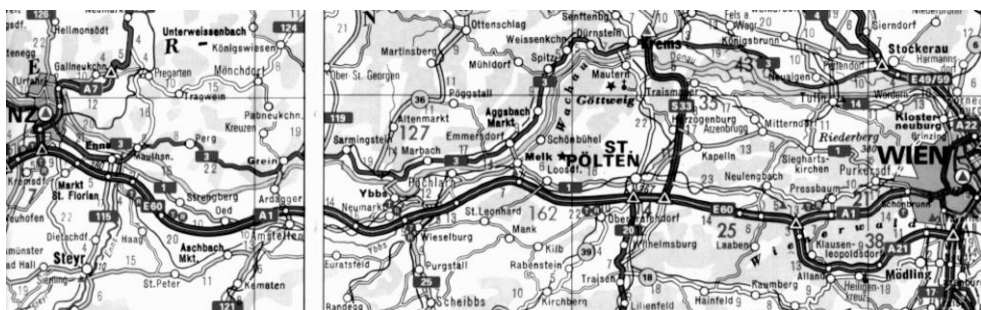
Veel woningen waren daar verlaten. Later bleek dat daar veel partijmensen woonden, die op de vlucht waren gegaan, en ook mensen die met het gezin de strijd probeerden te ontsnappen. De mensen waren heel erg bang voor de Russische horden. Ze hadden het voorzien op de vrouwen en de dochters.

In dat dorpje gingen ze het erf van een grote boerderij op, die bewoond bleek te zijn. Terwijl ze melk en eten kregen vertelden ze de boer en de boerin wat hun allemaal wederva-

ren was. Het bleek dat er Russische soldaten in dit dorp waren achtergebleven voor de bezetting. Het front lag intussen een stuk verder. De Russen moesten mensen hebben om te werken. Ze kwamen op de hofstede en de mannen moesten helpen bij het graven. Reijer en Van Daalen kwamen daarvoor in aanmerking. De boer stelde ze gerust: “Doe maar”: zo voegde hij hun toe. Beiden kregen een ronde schop en daarmee moesten ze buiten het dorp elk een meter loopgraaf uitspitten. Dat viel mee, ze mochten daarna weer naar de boerderij terug. Een paar dagen later kwam een Rus wederom het erf op. Ze moesten nog een man hebben voor de begeleiding van een koeientransport.

Koeientransport

Vijf dagen zou het in beslag nemen. Reijer was daarvoor volgens de boer de meest aangewezen persoon. Onder leiding van de Russen gingen ze op weg met het vee. Dertien vlogen de koeien heen en weer het veld in. De begeleiders moesten als een schaapshond de kudde bij elkaar houden. “Voedsel voor aan het front”, dacht Reijer bij zichzelf. Een geluk, de koeien werden zoals de begeleiders ook moe. Ze bereikten de Hongaarse grens. Reijer beseftte dat hij inmiddels ver van van Daalen verwijderd was. “Moeten we nu op deze manier van elkaar scheiden”, dacht Reijer. Toen de strompelende beesten op de bestemde plaats waren afgeleverd haastte hij zich terug. Op de terugweg was het zoeken en vragen. Hij oriënteerde zich opnieuw op de Donau en dan maar vragen naar het plaatsje Tulbing. Daar moest hij zijn.

Onderweg ontmoette Reijer een aantal Oostenrijkers tegen wie hij vertelde over Wenen, het Franz Joseph Bahnhof en over Patraska., over de vlucht. De stemming sloeg om. “Hij spreekt de waarheid”, hoorde Reijer hen zeggen. Dat was zijn redding, hij kreeg voldoende water om zijn dorst te lessen. Nog diezelfde avond, het was al laat, kwam hij in Tulbing aan. Van Daalen was nog op de boerderij en was erg blij hem weer te zien.

Die nacht sliepen ze beiden weer in de schuur. Voor ze opstonden zei Reijer: “Laat die boer nu verder zelf zijn boontjes maar doppen. Ik wil hier weg” Zijn vriend was het met hem eens en stelde voor om te vertrekken.

Het was nog steeds oorlog. Geregeld hoorden ze het lawaai van het front. Wonderlijke ervaringen. “Je zult dat toch over je heen krijgen”, zei Reijer, terwijl ze het geschut hoorden en de bommenwerpers zagen aanvliegen. In een leegstaand huis, waar ze die nacht hadden geslapen vonden ze een grote zij gerookt spek. “Niet te groot”, zei van Daalen tegen Reijer, je moet het steeds met je mee dragen!. Hij was het met hem eens en sneed er een stuk af. Met een gevoel dat ze smokkelaars waren vervolgden ze die morgen hun weg.

Eerste trein

De volgende avond wilden ze zich te slapen leggen in een bunker. Gruwelijk, toen ze bij de ingang kwamen zagen ze al menselijke resten. Die nacht sliepen ze in het open veld. Het was gelukkig mooi weer, maar de indrukken die ze daar opdeden, bleven in hun hersens gegrift. In de vroege ochtend trokken ze verder. Lopen en schooiën om eten, elke dag was er een om te overleven! In de verte zagen ze weer een plaats opdoemen. Bij de boerderijen waar ze langs kwamen kregen ze de indruk dat er geen sporen van de oorlog waren achtergebleven. Toch, de meeste woningen zijn nog leeg en verlaten. Niemand lijkt hier al te zijn teruggekeerd. Blijkbaar was hier alles zonder tegenstand veroverd. De stad die ze naderden bleek St. Pölten te zijn, een behoorlijk grote stad. Ze proberen hun weg niet dóór, maar langs deze stad te vervolgen. Op een stil plekje nemen ze even rust en snijden een stukje van het spek dat bij Reijer in zijn bekpakking zit. Weer voelden ze dat gevoel van eenheid.

Enkele dagen later komen ze op een boerderij bij een wat ouder echtpaar. Er wordt toegestaan om in de schuur te slapen en krijgen zelfs nog een deken mee. Zijn bezit en zijn vee was geroofd, op alles was de hand gelegd. Het was een grote boer met veel landerijen. Hun zoon was in dienst, meer wisten ze niet over hem. De boer had een groot veld met tarwe en vroeg hen om daarin distels te verwijderen. Dat wilden ze wel. Enkele dagen zijn ze bij dit echtpaar gebleven. Ze kregen eten en drinken en bovendien kregen ze beiden 80 Duitse marken mee. “Zelden heeft geld mij minder geïnteresseerd als op dat moment”, schrijft Reijer. Je kon het immers nergens uitgeven, alles was in disorde. Ze hoorden van de boer dat het vrede zou worden. Het was toen 18 mei 1945. In de verte meenden ze het geluid van een luidklokje te horen. Het gaf een gevoel van vrede, maar er veranderde nog niet zoveel. Lopen, lopen, lopen.

Een paar dagen daarop hadden ze een ontmoeting met een Duitse, al wat bejaarde man. Hij liep een eindje met hen op, zomaar op een gewone landweg. Door zijn praten werden ze meer geïnteresseerd. Hij vertelde dat hij gehoord had dat een dezer dagen de eerste trein naar het westen zou vertrekken. Wanneer wist hij niet, maar hij nodigde hen mee te gaan. Alleen het idee dat er een trein zou komen overmande ons. Bij het kleine stationsgebouw van het dorp liepen veel mensen. Op het station was ook water, meestal moesten ze in de open vlakte hun dorst lessen bij een beekje. Daar fristen ze zich dan ook op. Die nacht sliepen ze weer in het veld in de omgeving van het station. Het duurde wel erg lang. Drie dagen, maar het waren geen leugens, er naderde echt een heel lange trein met open wagons het station. “Ik was niet in de gelegenheid ze te tellen, maar het waren er veel”, zo put Reijer Vlaming uit zijn herinnering.

De brug over de rivier de Enns

Ze spraken af, elkaar vasthouden en tegelijk over de rand gaan. “Je wist niet wat je overkwam, we zaten aan de rand van de open wagon en werkelijk de trein zette zich na ongeveer een uur in beweging”. ‘s Nachts reed de trein door, het was erg koud, maar ze zaten in elkaar gedoken. ‘s Morgens stopte de trein op een groter station met meerdere sporen. “Een station ter grootte van Haarlem”, schrijft Reijer. Geen mensen, het station is verlaten, daar komt een Russische soldaat aan, even later nog een. Dat is geen zuivere koffie werd er in de wagon gezegd.

Er ontstond ook enige verwarring bij de inzittenden. Aan de overzijde van het perron stonden personenwagons. Na die koude nacht toch wel behartigenswaardig. Zowel de personenwagons als de open goederentrein bleef de hele dag staan. Was het te gevaarlijk

overdag met te trein door het landschap te rijden? Van de Russische militairen hoorden ze niets. Toen het avond werd en donker kon alles weer instappen. Ook Reijer met zijn Zeeuwse vriend begaven zich, elkaar vasthoudende, weer als boezemvrienden in de wagon. De trein verdween in het nachtelijke duister. In de vroege morgen van de volgende dag stopte de trein kort voor de brug over de rivier de Enns, een zijrivier van de Donau.

Het zou doorrijden of uitstappen worden. De Enns was de scheiding tussen de Russische en de Amerikaanse zone. Tussen de 2000 en 2500 mensen zaten en stonden er in de wagons. Wederom had de koude die nacht toegeslagen. Er moest een selectie plaatsvinden tussen de verschillende nationaliteiten. Dat duurde drie dagen. Het was moeilijk, bijna onmogelijk, om aan eten te komen. Het was oppassen om elkaar niet uit het oog te verlie-

**Deze foto werd gemaakt te Orleans. Vlaming en van Daal-
en staan midden in de groep.**

zen. Een Duitse jongen wilde met hen mee, maar daar moest voorzichtig mee worden omgegaan. Werd er iemand in een groep ontdekt die er niet bij hoorde, dan zou de hele groep worden vastgehouden. Iedereen moest zijn deken, voor hij op de brug ging, inleveren. Dat was volgens Reijer een vorm van gelegaliseerde diefstal.

Per groep ging een Russische delegatie mee tot op het midden van de brug. Daar nam een Amerikaanse delegatie ze over. Het ging gepaard met enig militair ceremonieel. Het is niet uit te spreken welk opgelucht gevoel zich van de mannen meester maakte toen ze onder door de Amerikaanse vlag het bevrijdde gebied binnenstapten.

Naar het vliegveld

Ze konden daar in legertrucks plaatsnemen waarna ze werden vervoerd naar barakken. Daar kregen ze te eten en kregen een slaapplek. Het verschil met de Russen straalde blijdschap uit. Het hartverwarmende gevoel veroorzaakte bij velen een brok in de keel.

“Denk erom, de negerchauffeurs scheuren door de bochten” zo werd hen toegeroepen. Dat bleek waar te zijn. Onderweg werden de mannen in de bochten heen en weer geslingerd in de open legertrucks. Het gevolg was een luid geschreeuw van vreugde.

De dag na aankomst werden de groepen ontluisd met DDT poeder. Om de beurt kregen ze de poederpijp voor- en achter in de broek. Vervolgens voor en achter op het bovenlijf. Hilariteit!, was daarvan het gevolg. Kort daarop moesten de mannen wederom in de

vrachtwagens, weer staande in de laadbak, nu naar het vliegveld van Linz. Dat was maar een betrekkelijk korte afstand. Ze sliepen die nacht in een hangar op het vliegveld. Er waren toiletten en voor eten en drinken werd gezorgd. Ze spraken daar met mensen van verschillende nationaliteit en kregen te horen dat ze verder met vliegtuigen zouden worden vervoerd. Dat leek hen al te gortig. Ze geloofden daar nauwelijks in. Toch werd hen na enkele dagen meegedeeld dat ze in groepen zouden worden verdeeld en door de lucht vervoerd zouden worden.

Reijer Vlaming in 2006.

Vroeg in de morgen verschenen op het vliegveld van Linz een groot aantal Amerikaanse bommenwerpers. Kort daarop circuleerde het bericht dat ze die dag zouden vertrekken. In groepen van 30 personen werden ze geformeerd om te wachten wat komen ging. Voor deze reis waren Reijer en van Daalen dicht bij elkaar gebleven. Het was alsof een sprookje voor hen in vervulling zou gaan. Over de bestemming bleven ze volkomen in het ongewisse. Niemand wist waar de viermotorige superconstellation, waarin ze werden vervoerd, zou landen. Enkele gelukkigen mochten plaats nemen in de geschutskoepel. Zij hadden een prachtig uitzicht. Onderweg zagen ze al dat er een grote vloot in de lucht hing. De twee vrienden moesten zich

met een minder fraai plekje tevreden stellen. Met de overigen van de groep zaten ze in de bommenruimte. Langs de bommenluiken, was een spleet van enkele centimeters, waardoor ze konden zien dat ze vrij laag vlogen. Na een paar uur vliegen landden ze op een vliegveld bij Parijs, waar de avond inmiddels was gevallen.

In een grote bioscoopzaal, waar een film werd vertoond, mochten ze plaatsnemen. Volgens Reijer liet iedereen zich daar heerlijk onderuit zakken. Na verloop van tijd werden ze gehaald en ondervraagd. Het was belangrijk, maar eenvoudig. Reijers sprak een woordje schoolfrans wat voor hem en zijn vriend goed van pas kwam. Er werden enkele vragen gesteld die beantwoord moesten worden. Lukte dat niet dan was er de tolk. Veruit de belangrijkste vraag was of ze vrijwillig of onvrijwillig naar Duitsland of Oostenrijk waren gegaan. O was goed, V was niet zo best. Nog circa twee weken zou het verblijf in Frankrijk in beslag nemen.

De dag na aankomst in Parijs moesten ze plaatsnemen in de trein, die hen naar Orleans zou vervoeren. De tijd die ze daar verbleven ging goeddeels op aan formaliteiten. Het spreekt voor zich, dat de verveling toesloeg. Al na de eerste nacht werd op een bepaald uur inspectie vóór het bed gehouden. Gekleed in onderbroek moesten ze tijdens de inspectie met de armen omhoog. Een tatoeage met de bloedgroep in de oksel was een ramp. Deze mensen werden van de groep afgescheiden. De tatoeage op die plaats betekende dat je bij de SS gediend had. Een handige manier om te selecteren.

Het was 25 juni 1945 toen Reijer Vlaming bij zijn ouderlijke woning te Amsterdam aankwam. Zijn vader stak meteen de driekleur uit. Vanuit Orleans werden de Hollanders met

de trein naar Breda vervoerd. Reijer proefde daar de eerste pap met Amerikaanse biscuit. Ook daar werd na enkele formaliteiten vervoer geregeld naar alle oorden van het land. Reijer leverde daar zijn 80 mark Duitse valuta in die hij van de Duitse boer had gekregen: “Ik, stommerd, heb de 80 D.M. gegeven, ik had ze als aandenken kunnen bewaren”. Daarna nog een laatste maaltijd, Reijer schat met zo’n 400 mensen. Of Reijer daar afscheid heeft genomen van zijn vriend Van Daalen weet hij niet. Omstreeks een jaar geleden werd Reijer door zijn kinderen gevraagd zijn herinneringen op te schrijven. Daaraan gaf hij gevolg. Hij ondertekende zijn memoires op 31 augustus van dit jaar.

“Er zijn vele miljoenen verhalen te vertellen door vele, zeer vele mensen.

Maar dit verhaal hoort bij mij, een 18-jarige jongeman, die op een winterdag in 1945 plompverloren werd weggevoerd en terechtwam in een woedende wereld van dood en verderf. Natuurlijk zijn er wel anderen die erger dingen hebben meegemaakt, nog meer dood, nog meer verderf.

Maar het gezicht van de oorlog was voor mij al verschrikkelijk genoeg.

Gelukkig heb ik het mogen overleven.

REIJER, 31 augustus 2006

Toen Reijers kinderen de belevenissen van vader hadden gelezen waren ze daarover niet helemaal tevreden. “Wie is Van Daalen”, meer opmerkingen hadden ze volgens mij niet.

Leen van Daalen voor zijn fietsenmakerij aan de Hoenderweg.

Na Breda, in juni 1945, was het contact met Van Daalen stil komen te staan.

Na 31 augustus 2006 werd gespeurd op internet. Hij kwam op de website van de heemkundekring “Philippusland” terecht en vond daar mijn adres en telefoonnummer. “Niet

geschoten is altijd mis”, zal Reijer gedacht hebben. In september of oktober belde hij mij voor inlichtingen. Hij vertelde over zijn wegvoering, zijn vriendschap

met van Daalen en vroeg mij of zijn naam bekend voorkwam. Ik vroeg hem daarop om meer gegevens. Wat hij over van Daalen kon vertellen was het volgende: “Hij kwam uit Sint Philipsland, hij was fietsenmaker, was getrouwd, had een dochtertje en was 32 jaar oud”. Hij hoopte dat hij nog in leven zou zijn.

Leendert van Daalen Na enig speurwerk in de burgerlijke stand van de gemeente Tholen vonden we dat Leendert van Daalen, fietsenmaker, geboren te Sint-Annaland in 1912 op

13 augustus 1936 was getrouwd met Leuntje Verschoor. In 1939 is de eerste van hun zeven dochters uit dit huwelijk gebor en. Met deze oudste dochter Elizabeth (Bet) namen we contact op en vernamen van haar dat haar vader in de oorlog was weggevoerd naar Wenen. Weinig heeft hij er over aan zijn kinderen verteld, Een 80-jarige zus van Leendert woont in Almelo. Zij schijnt er meer over te weten. We hopen contact met haar op te nemen.

Inmiddels heb ik met Reijer Vlaming en zijn vrouw op 14 november j.l. een bezoek gebracht aan het echtpaar Dorst-van Daalen aan de Piloottweg te Stavenisse. Daar heeft Reijer heel veel verteld en zijn memories, bestaande uit 24 A-viertjes tekst, overhandigt.

Wat Reijer Vlaming heeft meegemaakt nadat de trein voor het concentratiekamp in Amersfoort stopte, heeft ook Leen van Daalen, de fietsenmaker van de Hoenderweg uit Sint-Annaland aan den lijve ondervonden.

Leen is in 1986 overleden. Hij werd 74 jaar oud. Reijer Vlaming heeft inmiddels een eerste aanzet gegeven over een verhaal van Leendert van Daalen. We hopen dat samen af te maken.

~~~~~

Voorstraat 34

Ambachtslieden en neringdoenden

Winkels en winkeltjes, in iedere straat en in elk steegje waren ze in de eerste helft van de vorige eeuw nog te vinden. Ambachtslieden, zoals de smid, de wagenmaker, de timmerman, de metselaar en de schilder, meerdere in een dorp. Daarbij nog de kleermaker en de schoenmaker, de molenaar en de broodbakkers. Ging je deze opsommen in een dorp als Sint Philipsland, dan kwam je dicht bij 100 zelfstandige ondernemers. De winkel van Johannis Hendrik Vaders in de Voorstraat. Daar gaan onze gedachten als zeventigers nog naar terug.

Door Jan Kempeneers

Het echtpaar Vaders-Van Prooijen woonde daar tot de Watersnoodramp van 1 februari 1953. Sindsdien is het bewoond geweest door het gezin C. Kosten-Quist en daarna door zijn kleinzoon, het gezin C. Kosten-Noorthoek.

Hans Vaders, een kleinzoon van de laatste winkelier die in dit pand woonde en deze winkel exploiteerde wilde wel iets schrijven over zijn grootouders. Maar hij zou het dan graag in Fluplands dialect geplaatst zien. Nadat het verhaal door hem was aangeleverd, zijn in overleg met hem wat aanvullingen toegevoegd. Ook voor het schrijven in dialect heeft hij van de redactie hulp gekregen. Als inleiding op het verhaal van Hans Vaders zullen we de jongste geschiedenis van dit pand eerst in het kort toelichten.

Slaan we het historisch kadaster van voor 1832 er op na, dan blijkt dat in dit pand al sinds de bouw, kort na de bedijking van Sint Philipsland in 1645, handel is bedreven. Uit de eerste transactie van dit pand blijkt dat er werd gekocht en gehandeld. In 1654 brengt dit pand, staande op ambachts-herengrond, 75 ponden Vlaams op. Omgerekend is dat circa

450 gulden. Het was toen in eigendom van de erven van Geerard van der Nisse en de Heer van Urk. De nieuwe eigenaar werd Pieter Jacobsen de Jonge. Van hem is bekend dat hij te Nieuw-Vossemeer op 21 april 1659 in ondertrouw ging met Janneke Adriaens, jonge dochter van De Heen. Pieter was toen weduwnaar van Neeltje Cornelis.

Om het pand te beschrijven van de oorsprong tot de invoering van het kadaster in 1832, zouden we u vermoeien met een lijst van namen, termen en bedragen die eigenlijk alleen maar belangrijk zijn voor onderzoekers, zoals genealogen. Daarom zullen we ons in deze inleiding beperken u iets te noemen vanaf het begin van de negentiende eeuw.

Het eerste echtpaar dat we dan in dit pand aantreffen is Marinus de Groene met Adriaantje de Ruijter. Toen Marinus in 1827 op 59-jarige leeftijd stierf bleef zijn vrouw, die 13 jaar jonger was, met vijf kinderen achter. Marinus de Groene, geboren te Nieuw-Vossemeer, was arbeider. Zijn vrouw was winkelierster, dus ook toen werd er nering in dit pand bedreven. Alle tijden door was het woekeren met woonruimte op Sint Philipsland. Daarom had Adriaantje ook een inwonend gezin. Het was Leendert Nelisse met zijn vrouw Cornelia de Nijs en hun kinderen.

Detail luchtfoto Sint Philipsland. Bij de pijk de winkel van Vaders.

Aaltje Hage

Daarna komt in deze woning de familie Mol in beeld. Een aantal erfgenamen van de vorige eigenaar Marinus de Groene, namelijk Pieterella Molengraaf, weduwe van Cornelis de Ruijter, Adriaantje de Ruijter, winkelierster, weduwe van Marinus de Groen, en haar broers Cornelis en Jan de Ruijter, schippers en Hubrecht de Ruijter, beurtschipper, laten op 29 oktober 1827 deze woning in het openbaar verkopen. Koper werd Adriaan Mol, die handelde voor zijn moeder Aaltje Hage, weduwe van Machiel Mol. Ze werd voor 1505 gulden de nieuwe eigenaresse. Haar zoon Abraham Mol, die landbouwer was op de boerderij Hooge Boomen, stond borg voor haar. Aaltje neemt dan al snel haar intrek in deze ruime woning aan de Voorstraat. Ze werd geboren te Sint-Maartensdijk op 30 januari 1755, dus is dan de 70 al gepasseerd. Ze heeft steeds gezelschap van een inwonende dienstbode. We noemen ze even: Neeltje van Dijke uit Dreischor, ze was nog maar 29 jaar toen ze bij Aaltje in huis is gestorven. Aagje Scherpenisse uit Sint-Maartensdijk woont dan ook al bij haar in huis. Daarna ook nog Maria van den Bos - zij is Fluplandse - en Pieterella Dijkmans uit Kruisland.

Bovendien komen bij Aaltje enkele kleindochters vragen of ze bij haar mogen inwonen. Op 28 oktober 1826 trouwde Maria Mol met Leendert Dorst. De ouders van Maria, Marinus Mol en Pieterella van Oeveren, bewonen de boerderij 'Broedershof'. Haar zus Pie-

ternella Marina trouwde op 27 augustus 1832 op 17-jarige leeftijd met Pieter van Dijke, die later bekendheid kreeg als oefenaar en predikant bij de Christelijk Afscheiden gemeente te Sint Philipsland. Ook zij klopte bij grootmoeder Aaltje aan voor een plekje. Van beide kleindochters werden kinderen bij oma Aaltje in huis geboren.

Een nieuw hoofdstuk breekt aan met de komst van Jacob Kornelis Lindhout op 5 mei 1835. Ook hij trekt in bij de weduwe Aaltje Mol-Hage. Hij krijgt vrijwel meteen kennis aan Adriaantje van Dijke, een zus van de zojuist genoemde Pieter van Dijke. Ze trouwen op 28 december 1837. Lindhout, die de nieuwe heel- en vroedmeester is te Sint Philipsland, is geboren en opgegroeid te Tholen. Nadat Aaltje op 30 november 1838 op 83-jarige leeftijd was gestorven werd de nieuwe Fluplandse geneeskundige de hoofdbewoner van dit pand aan de Voorstraat. Ze blijven in dit huis wonen tot hun overlijden. Jacob stierf als 'geneesheer' op 3 juni 1888, 77 jaar oud. Zijn vrouw Adriaantje overleed in de leeftijd van 71 jaar op 18 juli 1889.

De Voorstraat te Sint Philipsland in vroeger tijden.

Het Karreveld

In het Karreveld, 'een gehucht onder Sint Philipsland', zo wordt deze locatie aanvankelijk in officiële akten omschreven, groeit winkelier Abraham Verwijs uit zijn jasje. Hij heeft daar een winkeltje bij het pleintje waar de drie slopjes, met daarin de meest eenvoudige arbeidershuisjes, samenkomen. Met zijn vrouw Adriaantje Ensmenger drijft Bram Verwijs daar een winkeltje. Schoonvader Johannis Ensmenger, al geruime tijd weduwnaar van Sara Wagemaker, is bij zijn dochter en schoonzoon in huis.

Toen het pand in de Voorstraat vrij kwam heeft Bram Verwijs blijkbaar alles gedaan om dat in zijn bezit te krijgen en zich daar met zijn vrouw en schoonvader te vestigen. In een betrekkelijk korte periode was de overeenkomst gesloten. Karreveld was toen eigenlijk nog in ontwikkeling. Het waren slechts schamele optrekjes waarin de bewoners zich moesten behelpen. Ook Verwijs in zijn winkeltje, maar in de Voorstraat krijgen ze de kans om zich verder te ontplooien. Ze hebben de beschikking over een ruim pand en een grote achtertuin, die tot de Achterweg strekte. Het echtpaar kreeg geen kinderen, maar er wonen wel twee nichtjes bij hun in huis, namelijk Lena Mijnster en Cornelia Augustijn.

Voor het winkeltje in het Karreveld was meteen belangstelling. Dirk Vermeij en zijn vrouw Janna van den Bos, die eerst korte tijd te Dinteloord woonden en daar ook hun eerste zoontje Johannes kregen, kwamen terug naar Sint Philipsland. Zij gingen het winkeltje van Verwijs voortzetten. Uit de akte van erfpacht van 1902 blijkt dat de oppervlakte 31 centiare groot is, waarop een huisje staat dat aan de erfpachter, in dit geval Dirk Ver-

meij, toebehoort. Het werd voor de registratie gewaardeerd op 150 gulden (inv. nr. 772, St.Ph).

We gaan terug naar de Voorstraat waar Abraham Verwijs en zijn vrouw nu hun klanten helpen in een veel ruimere winkel dan ze gewend waren. Er is geen vergelijk mogelijk met hun vorige optrekje waarin ze zich in het Karreveld moesten behelpen. ‘Zo vrij als een vogel in de lucht’, zo kunnen we hun verblijf in deze woning het beste typeren. Het voortvarende kende echter ook in dit gezin het betrekkelijke. Het was op 24 september 1897 dat Adriaantje haar man op 52 jarige leeftijd moest afstaan door de dood. Acht maanden later stierf ook haar vader Johannis Ensmenger. Hij was 81 jaar oud.

Al snel kwam een opvolger in beeld om haar met het werk in de winkel bij te staan. Zij trouwde te Sint Philipsland op 5 augustus 1898 met de uit Sint-Maartensdijk afkomstige

Het Karreveld omstreeks 1920.

Josua Blok. Hij was 41- en daarmee acht jaar jonger dan Adriaantje. Vanaf dat moment werd het pand in de Voorstraat “de winkel van Blok” genoemd. Enkele jaren na het huwelijk van Josua Blok vestigde het echtpaar Hendrik Johannis Vaders en Maria van Prooijen zich te Sint Philipsland. Aanvankelijk wonen ze met Jan Pieter Kaashoek en

zijn vrouw Pietje van Duuren, in één woning in de Achterstraat. Kort daarop verhuist het gezin Vaders naar een woning die is gebouwd op het achtererf van het pand Voorstraat 34, naast de kerk van de Oud Gereformeerde Gemeente, thans bekend als Achterstraat 29.

We hebben gezien dat Jozua Blok trouwde met Adriaantje Jannetje Ensmenger, de weduwe van Abraham Verwijs. Met de komst van Hendrik Johannes Vaders blijkt dat zijn vrouw Maria van Prooijen een dochter is van Arent van Prooijen en Jannetje Adriana Ensmenger.¹ Zoals in de lijn der verwachting lag zette Johannis Vaders de winkel van Blok voort, toen deze besloot om er vanwege zijn leeftijd mee te stoppen. Dat zal rond 1925 zijn geweest. Hieruit wordt duidelijk dat de gezinnen Verwijs, Blok en Vaders, in relatie met de twee zussen Ensmenger, de winkel op de locatie Voorstraat 34 van circa 1889 tot 1953 hebben geëxploiteerd. Geen van zijn kinderen of kleinkinderen zag er brood in om deze winkel voort te zetten. Het echtpaar keerde na de Ramp van 1953, van hun evacuatieadres, terug naar Sint Philipsland en betrok toen een woning in de Prins Hendrikstraat. Vaders is overleden te Heukelum op 12 december 1956. Zijn vrouw te Bergen op Zoom op 19 maart 1960.

1) Jannetje Adriana Ensmenger , weduwe van Arent van Prooijen, trouwde (2) op 2 april 1896 te Oud-Vossemeer met Frans Vaders, weduwnaar van Cornelia Kromschee.

De wienkel van m'n hrôôtvaoder op Flupland

De wienkel van opa Jewannes Vaoders was zo daereventrent midden in de Voorstraete, àn de westekant, op nummer 34. 't Uus eit de ramp van drieenvuufdig 'hoed deustae. 't Was un deheluk in 'n hoed deutummerd 'uus.

Ik schrieve wè 'de wienkel van m'n opa, mè in 't durp was 'n mêêr bekend as "de wienkel van Blok". 't Gezin van hrôôtvaoder Vaoders ei êêst in den Achterweg heweund in 't uusje neffen de kerreke van de Oud Hrifferrmeerde Hemêênte. Laeter bin ze nae de wienkel van Blok op de Voorstraete veruust. An de lienkse kant weunde Diengeman Faosse, de koleboer, in an 'd aore kant de weduwe van Anthonie Kunst, 'n bekende klêermaeker.

Door Hans Vaders

M'n grôôtvaoder ei nie vaore oeve te zoeke voor z'n bruid, want ie is hetrouwd mee de dochter van z'n vaoder z'n (tweede) vrouwe. Acht kinders è ze saemen hekrege. 't Leste kind, Merienusje, is mè n' weeke oud hôôre. Dan was t'r nog 'n zuster van opoe, tante Kee, in uus. Toen à ze nae de notaris hewist bin om de hebouwen an de Voorstraete van Jôôs Blok op d'r naem te laete zette, is t'r biebedonge dà ze tante Kee in uus zouwe neme tot an d'r stêrreven. Ze oa last van vallende ziekte in lag vee op bed. In 'vuuf 'n vuuftug is ze hestorreve.

Het gezin Vaders - van Prooijen voor het woon/winkelhuis.

Ruum hesorteerde wienkel

Vô de toenmaelige tied kà je beter zegge ‘n soort kleine “supermart” mè dan nie zô dat àlles zo mè vò ‘t griepen was. Wat was t’r dan zoà te kôôp ? Nae wat ik me kan ‘errinnere de bekende kruujenierswearen, zo as suuker, erten, bôônen, stroop, riest, gort, ‘aevermout enz. Mè ôôk diengen às klompen, servieshoed, potten, pannen, melkopkokers, staerpannen peterolistellen van êên tot vier pitten, olielampen in hae zo me deur. Peterolie in de bekende vierkante bussen. Ein Kraemer kwam mee z’n peteroliekarre lings de deure, mè de mensen van de Hrifferrmeerde Hemêênte, in de femieljie kwaeme bie opa om olie in van-zelf ôôk om de booschappen.

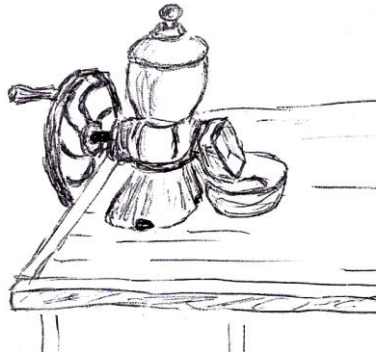
Dat kwam zo: Opa was koster in d’n Achterweg, mè dè bin d’r in 1931 ‘n krootje uutgehae. Eêst è die maensen ‘n jaer of achte in’n èrrebèrrehe, De Krôôn wier’n henoemd, hekerrekt. Mèr in 1939 è ze op de plekke van twee uusjes ‘n nieuw kerrekje laete bouwe in de Voorstraete. Jan Marcus van der Welle, d’n ambachsman uut Anna Jacobapolder ei’t hemesseld. M’n opa is toen mee z’n hezin ôôk meegehae in daer ei t’n ‘n êêl tiedje in de kerrekeraed hezete. Dae gienge klanten vò weg, mè dae kwaeme d’r ôôk wêê bie. Zo gae ‘t ommes, maensen bin soms zo àârd as ‘n keije tehenover mekaore. Vò de oliestellen in lampen kò je gêên ketoen misse. In aole maeten kò je ‘t bie z’n kriege. In nêtuurluk ôôk lampeglaezen in lampekappen. ‘t Is teveel om op te noeme: hedrôôgde scharretjes, bruune bokkum, stokvis, kachelpoes, schoensmaer, lienolie om je klompen in de ladder in te smaere, Aerlemsenolie, dat was overà hoed vò, pielestaertolie om te smaere vò je hewrichten, duvevoer en vaerkesvoer (uut de schuure). Mè zat je noe verlege om ‘n spek-tonne, ‘n Keulse pot, gimmeljêêrde emmers, ‘n kookbusse of ‘n wasbekken, ie aot in vôôraed, in zo nie, dan kon’n d’r vò zurrege.

t Was ‘n plaetje

Vanof de Vôôrstreate kwam je binnen deu ‘n dikke ‘oute deure. In ‘t deurkezien zat ‘n aolf ronde bovendurpel. Bie ‘t binnengaen hieng de kopere wienkelbêlle; mee ‘n klein treetje nè beneên kwam je in de deurlôôpende hank, mêê op de vloer zwarte in grieze, àrdstêene plevuizen en dan hliek rechts, mee ‘n opstapje, kwam je in de wienkel.

Op den tôôg stieg de balansweegschaele in d’r neffen de hewichten. ‘n Paer van ‘n kilo, êên van twee kilo in dan nog ‘n blokje kopere hewichten van ‘n aolf onse tot ‘n pond. Om zwaerdere andelswaer of te weehe ao d’n ‘n beschuul in de schuure. Neffen de weegschaele stieng ‘n schuttel hladde grint, grôôte in kleine, om ‘t leehe hoed te ieke. Zo êêns in ‘t jaer kwam ‘r ‘n ambtenaer van ‘t Iekwezen, die de hewichten controleerde. De vaste klanten die à iederen dag kwaeme liete de booschappen opschrive in d’n boek. Op ‘t lest van de weeke kwaeme ze dan om ‘t briefje. In de winter bleef ‘r wel’s wat stae, mè mee de kinderbieslag of in den tied van de witte juun maekten de maensen wé schôôn schip.

An de lienkse kant stieng de koffiemeule mêê zo’n grôôt wiel, in ‘n slienger d’r an om te draoie.

Tegen d' achterwand stienge blikke bussen en oute bakken vò 't losse hoed, 'n tonne mee stroop, 'n grôte zak suuker, zout, riest in hae zo mè deur. Op 'n boord was nog 'n plekje inheruumd vò kruujen, zoas kruuneute, nootmuskaut, peper, laurierblaeren in rôdie pepers, zoete 'n olie moster, zuverugzout vò je maege, zoet out in karneswortel om op te knauwe, schônmaekarzien in heweune in spiretus. Tsjonge nog toe tog, wat rook 't lek-

ker in zo 'n wienkel. Dae neffen lag 'n staepeltje dweilen in theedoeken in an 'n aek ienge de hallegen vò de venters om d'r broek op 't ouwe. In schônmaekartikels was de sortetieng nie zo grôt as in den tehenwoordegen tied. De groene zêepe wier los verkocht uut 'n tonnetje. De stikken sunlichtzêepe, twêeje an mekaore, dae waere de vrouwen op angewêze om de waste te doe. Mee 'n zêep-

klopper - die ienge ôök achter den tâng - deje de vrouwen sop maeke in 'n kookbusse. Op 'n duveltje, 'n lêeg kacheltje, wier de waste in 't schuurtje hekookt. Was aoles d'r nog nie uut dan wier de waste nae 't spoelen nog in de loda hezet in soms ôök nog in blauwswaeter. Die zakjes kò je ôök bie opa kriege. Op de 'n bleik most zonnetje de rest d'r nog uuttrekke.

An de lienkse kant van d't tâng ao je planken an de muure vò d'andere kôôpwaer, zo as aerde- en glaswerek, gimmeljeerde emmers, schaelen in pannen, bossels, andvegers en vloerblikken, vulemmers en kolebakken vò bie de kachel in onder de sleekachel. 't Was heweun 'n plaetje.

In de hank was 'n deure mee t'n trap nae boven, mè 't onderste hedêelte van d'n trap kò je oplichte en an de ziekant mee 'n aekje vastzette. Zo kon je mee 'n trap in de kelder komme. Kaes, butter en andere bederfeleke waeren kò je dae langer hoed ouwe. In de wienkel wier de butter in korte tied stèrek in de kaes bleef in de kelder lekker vòs.

Geheel links de winkel van Vaders.

Over die lampekappen, die waere van melkglas, want d'r mò we licht deu komme nêtuurlik. Zo was opa Vaoders 'n keer laopende over den Oôstdiek in vâarder lingst de Noorddiek op pad nae Broeders'of mee 'n grôte zak op z'n rik. D'r waere bie d'n oprel an de Noorddiek wat errebeiers an 't werk mee 'n spae. 't Was net schoftied dus aelden ze de knapzak mee 'n flesse kouwe thee vò den dag. De boterammen waere de mêesten tiet in 'n

stik krante gerold. Mee 'n mesisterse jas over de 'r schoeren zatte ze in d'ange van d'n diek d'r boteram op 't eete. Zo gieng dat toen. Eên van die mannen wou 's leutig doe en gaf mee de vlakke kant van z'n spae eên klap op de zak die à bie opa over z'n schoere ieng. Ie docht meschien à t'r ertestrôdi in zat, mer ie kwam vuul weg. Aol de lampenkappen in gruzelementen. Hrôdtvaoder was nie uut veld geslohe in zei dat 'n d'r pliesiewèrk van zou maeke en mocht dat nie lukke, m'n zeune Frans is ôôk bie de pliesie. Opa Vaoders is nog even deugelôôpe in tehen de vrouwe van Lin Nieuwenuuze. Wat è je noe toch hedaë m'n knecht, zei ze. Zo hoed in zo kwaed às à t'n kon dee 'n z'n verhael tehen de vrouwe in zei à t'n op 'n aore kêêr nog wè lings zou komme. Ei 't die vent noe êêmae z'n verstand nie, dienke t'r om à j'n d'r vò op laet drôôie ôôr, wat'n lamstraol. De woorden van de vrouwe ao d'n toch wè hoed hedaë. Opa nam de kepot hesloge scherven mee naer uus om te kunne bewieze oe grôôt à 't de schae was. Mè hoed, die vent die àt 't hedaen ao ei tot de leste cent aole schae ofhedaë.

De poppehôte

Toen à opa thuus kwam was naam Frans ôôk net binnen hekomme. Die lag slap van de lache toen à opa vertelden wat à t'n meehemaekt ao. Bèjaet, lach jie d'r mer om, zei opa. Êêmae uut z'n doen liet opa 'n z'n eige in de zurgstoel zakke. Wacht mer 's docht naam Frans, ik zà d'n 's en bitje opbeure. Toen à 't'n in uus staptan was opoe pannekoeken an 't bakken, en bie de poppehôte lag 'r 'n klêêd over z'n kôôie. Die zag opoe bezig achter die oliestellen in mè hrôte schreeuwen heve. Dae zat die aereme ziele d'r eige zo an 't aergere in toen ei ze't taefelklêêd over z'n kôôie hehooïd. Opa zei tehen naam Frans: 'wat doe 't ie poppehôte noe toch?' Dat za'k je 's vertelle zei naam Frans: 'Ik kwam in uus in toen zag'k à moeder mee de pannekoeken bezig was, mè glik zag'k dat taefelklêêd bie dat bêêst over z'n kôôie ange. Ik zaege tegen z'n: Wat ei je noe toch hedaë lorre? Ie zei: 'Toen à t'n émel van koper was, gienge de pannen van kris kras'. In daer is me die man an't lachen hehae, ie ei dien dag gêên woord mêêr ophelicht over die lampekappen. Over die poppehôte hesproke,

die stieng de mêêste'n tied in de wienkel. Dat bêêst praetten iederêên achteran. Naom Frans vertelden 'n kêêr op 'n verjaerdag dat lorre bie 'n koleboer die à lings de deure kwam turf besteld oa. Dus die hoeie man kwam 'n poosje laeter de bestelling thuusbrienge. Toen was opoe zo kwaed

à z'n un klap mee 'n natte schutteldoek heheeven eit. Dat bêêst wist nie waer à t'n 't zoeke most in die kôôie. Dat zak je oflêêre, ei opoe toen tehen lorre hezeïd. Mè hoed, vaoder was 'n kêêr de baene op in moeder stieng achter den têtog de klanten 't ellepe in hereheld de katte mè vò d'r voeten lôôpe. Toen ei moeder d'n 'n klap mee d'r muule heheve. Dè was 'n zoo van verschrokke dat 'n eêl tiedje achter 'n blikke busse in d'n oek van de wienkel weghekropen is. Op d'n duur, toen àt wat rusteher wier in de wienkel kwam'n d'r van achter. Vlak vò de kôôie van lorre hieng die katte z'n eige zitte wasse. Lorre zat zo

mè wat in z'n eihe te krasse en toen à 't de poes nae boven keek vroeg lorre: Ei jie ôôk turf besteld?

Stokvis

Vôôral op zaaterdag wier d'r vee stokvis verkocht, want 't was 'n plaetseleke heweunte om op zondag riest mee stokvis 't eete. Dan most de stokvis vriedagsmiddegs hebeukt ôôre. Da hieng dan op 'n ouden blok, 'n broekaende van 'n bôômstamme, mee 'n 'outen 'aemer, in de ziehang. Meest mee z'n twêên, m'n voader en z'n broer Jewannes.

D'r neffen weunden 'n naom van m'n moeders kant: Diengeles Kunst, de klêermaeker, die zat vò't raem van de kuvellesse an 'n pak of zo te naoie. Tante Betje riep dan

nea boven: "Diengeles", ze beginne wêê ôôr. Dan most 'n stoppe mee naoien, want deu 't dreunen stak 'n dan in z'n vingers mêê de naelde, in 'n bloedplekke op z'n naoisel, dae zat 'n ôôk nie op te wachte. Op zondag wier d'r gêên 'andel bedreve. Mè ja, d'r kwam toch nog wel's 'n vrouwtje an d' achterdeure, mee 't verheal da'se ineens koffiedrienkers hekregeen ao in gêên suuker meer in uus ao. Dat means kreeg dan 'n aolf pond suuker mee, mè't wier nie opheschreve, wel ontouwe. Op 't lest van de weeke schreef opa't op 't briefje.

Het echtpaar Vaders in de tuin.

De vlahhe

Bie 'n wienkel most je ôôk 'n vlahhe è nèturluk. Nou, die was t'r ôôr. Nog zo'n echte oranje-blanje-bleu, ie was wê flienk verschoote mè dat déé'r nie toe. 't Was hoed hemê-ênd. Mee Koneginndag of 'n aore fêêstdag, wier de lange stok mee de vlagge uut 't zolderraem hestoke. Op zolder wier 'n hoed an't bint vastheknoapt mee 'n dikke touwe, anders ao 't jonge vollek d'r mee vandeu hehae.

De buutendienst

Tussen de wienkel en 't 'uus van klêermaeker Kunst waere dubbele deuren, daerachter 'n hank mee van die hele keitjes op de vloer. De stoepe vò 't uus in de wienkel was daer aok êêmae mee bestraet. IJsselstêentjes, zó wiere ze henoemd. In die hank ieng van alles in nog wat an de muure. Dae waere ôôk boorden vò opslagruumte hemaekt, in dan was t'r net nog ruimte vò de karre. Naom Jowannes wist nie zo hoed an de slag te komme. Vò de schrabber was 'n nie zo heschikt, mè daer ao m'n grôôtvaoder wat op bedocht. Mee 'n it in 'n karre kon 'n best 't buutenhebid in om bôôschappen uut te leure. Op z'n tochten deu 't durp in de polder kwam 'n hereheld 'n meisje tehen die à mee melk leurde. Ze was nog mè hoed in wel van de schoole, mè ie ao d'r z'n ôôge op laete valle en dat jonge dienik was t'r ôôk wê van hediend à t'n d'n it liet stoppe neffen d'r melkkaretje. 't Was Pie den Oôglander, Pie van Lies van Frans wier ze aoltied henoemd. 'n Lief meisje, in bovendien,

Johannes Vaders bezorgt voor Vermaat in Haarlem

ze was van dezelfde kerreke as naam Jewannes. Dat was 'n êeste vereiste in dien tied. Vaoder Cats ao't ommes à hezeid: "Twee helôôven op 'n kussen, dae slaept d'n duvel tussen". In dien tied was't mè 'n zeldzaemheid à t'r 'n meisje mee 'n jongen van 'n aore kerreke trouwde. Dat was aok bie Jewannes en Pie zo. Ze hienge hezaemeluk op. Je kan wè zègge dà ze bekant twaolf en 'n aolf jaer verkêërieng mee mekaore h'ad è. Midden in d'n oorlog van '40 – '45 bin ze hetrouwd. Nae d'n oorlog ei Jewannes wèrek hevonde bie bakker "Vermaat" in Aërlem waer à z'n ophedeane ervaeringen as bakkersknecht hoed van pas kwaeme (zie Cronicke maart 2004, pag.215)

D'r zulle toch nog wè Fluplanders wêze die nog meer verhaelen rond de wienkel van 'Blok' weete. Anvullen dan mè, asjeblijft.

Zo, ik è mè'n ènde weg heschreve. Op Flupland è ze 'n "dialectwerkgroep". Volgens de leste 'Cronicke van de lande van Philippuslandt' è ze soms we 'n êêlen aevend wèrek om uut de vraegen te komme die à beandeld ôôre. Dan è ze noe vò 'n paer daegen wèrek dienck 'k zo bie m'n eige.

~~~~~

Tot tranen toe bewogen...

De tijd tussen de laatste Cronicke en deze is maar erg kort geweest en om een verhaal voor te bereiden, dat vergt juist nogal wat tijd. Bovendien liggen ze niet voor het oprapen. Ik ben momenteel wel bezig met een onderzoek naar het Karreveld, maar om een gedegen verhaal te maken over deze locatie, zoals het ontstaan en de bewoners, dat vergt de nodige tijd. We hopen daar in een van onze volgende nummers op terug te komen. Daarover werd gesproken met het bestuur en er zou dan niets anders opzitten dan maar een keertje overslaan. Ik stemde daar aanvankelijk mee in, maar anderzijds was ik ontevreden. Ik vind dat een eindejaarsnummer er niet van tussen kan. Toen ik op mijn computerbureau wat aan het nakijken was kwam ik een enveloppe tegen waarop al de nodige aantekeningen waren gemaakt, hier een telefoonnummer, daar een adres. Zo gaat dat als onverwachts de telefoon gaat en je moet iets noteren.

Voor de zoveelste maal ging de enveloppe open. Gedateerd op 17 maart 2003. Ik las de inhoud met nóg meer belangstelling dan voorheen. De afzender, een goede bekende, iemand die ik regelmatig ontmoet op het archief en die dezelfde belangstelling voor zijn geboorteplaats heeft als ik, stelde mij eerst een vraag betreffende de welstand van ons gezin. Direct daarna schrijft hij: "Hier een verslag van een ware gebeurtenis. Telkens als ik het lees word ik tot tranen toe bewogen. Voeg het maar bij je Rampgegevens, dat doe ik zelf ook, al speelde het zich hier niet af. De weergave van de gevoelens, daarin herken ik

mezelf. De angst, het hopeloze, het gedreven worden tot de Enige die ons nog kan redden”.

Toen ik de bijlage had gelezen dacht ik meteen terug aan wat ik nu al weer bijna 53 jaar geleden met mijn ouders en jongste broer meemaakte op de zolder van onze woning, midden in de oude polder van Sint Philipsland. Drie en dertig uren zaten we toen – ik herhaal de woorden uit de brief – ‘in de angst, het hopeloze, het gedreven worden tot de Enige die ons nog kan redden. In de woonplaats van de afzender kwamen meer dan 150 mensen om in de stormvloed van 1 februari 1953. Voor degenen die het bewust meegemaakt hebben komt deze datum steeds weer terug.

Daarom ging het verslag, zoals hij het noemde, deze keer niet terug in de enveloppe. Direct nam ik het besluit om het in smalle kolommen opgetekende relaas op te maken en gereed te maken voor het eindejaarsnummer van onze Cronicke. Het is een relaas dat bewerkt is door een bekende schrijver en geplaatst werd in het weekblad De Spiegel van 14 februari 1953.

Over het gehele gebied in Zuidwest Nederland dat door deze enkele dagen aanhoudende zware stormvloed werd getroffen is het verhaal één van de vele die zich leenden om opgetekend te worden. De manier waarop deze auteur ons meeneemt in zijn verhaal is pakkend en erg knap. We hebben er een paar passende plaatjes tussen gezet.

Jan Kempeneers

De oude man en het kind

Het water, dat met baarlijk geweld tegen de hoge rivierdijk gebeukt had, ondermijnde daardoor het staal van de bedijking en plotseling werd met een ontzaglijke kolkling het dijktaalud over een afstand van wel negentig meter opengebroken en weggespoeld. Van dat ogenblik af ging alles verschrikkelijk snel.

Giel Breedveld en zijn vrouw hoorden het water komen, ze hoorden het boven de bulderende storm uit. Ontzet stortte Giel zich de koeienstal in, waar hij nog maar pas vandaan gekomen was, omdat de blaarkop gekalfd had. Hij duwde de staldeur open en hij hoorde het water komen door de stormnacht.

Kort relaas door J.W. Ooms

En toen ineens wás het er al, het water. Het klotste over het erf, grauwbruin schuim spatte tegen de deur en kroop over de lage dorpel heen. Giel holde naar het woonvertrek terug en met overslaande stem riep hij Nelia toe: - "Vrouw, het water komt, het water!"

Overnieuw haastte hij zich terug naar de stal en in het licht van een flakkerende lantaarn zag hij het water over de deel komen.

"Ik maak de koeien los, Nelia!" riep hij onmenselijk luid.... en toen hoorde hij ineens in vlagen het geluid van de torenklok, het noodgeklep woei over het dorp.

Giel maakte de koeien los, maar hij was zó zenuwachtig, dat hij de meeste touwen doorsneed met zijn scheêmes. Nadien vocht hij met de wind om de grote deeldeuren open te krijgen en daarbij gutste het water reeds over zijn klompen.

En terwijl Giel dit alles deed in een wilde haast, haalde Nelia de kleine dreumes uit zijn bedje en zocht dekentjes en kleertjes bijeen. Zij deed het bijna zonder nadenken, met een

ongekende rapte zocht zij het allernodigste bijeen; het geluid van het water en het roepen van Giel hadden een vreemde bezetenheid in haar wakker gemaakt, na de dagen van smart. De kist in woonkamer die daar sinds de vorige avond, toen de bedienaar en de timmerman de oude man hadden gekist, als teken en oorzaak van hun verdriet had gestaan, was eensklaps niet meer het allesbeheersende in haar gedachten. Het was haar, of zij door de storm en het watergeweld wakker geschud was uit een trage bewusteloosheid.

Het kleine jongetje begon te huilen. terwijl zijn moeder kleren en goed bijeen zocht... en voor het eerst na enige dagen drong dat huilen weer tot de jonge boerin door. Zij hoorde de koeien erbarmelijk loeien, soms hoorde zij de stem van Giel, doch boven al die geluiden uit hoorde zij de wind en het water.... en niemand hoefde haar nog te vertellen.

Het water steeg zó snel...

dat het ernst was, dat er eensklaps een ramp over hen gekomen was.

Maar het ging zo snel, zo snel... Nelia zag water op de vloer komen en het was, of de muren begonnen te trillen.

Het water steeg zó snel, dat Giel, tot zijn knieën door het water op de deel gaande, de koeien niet meer uit de stal geheud kon krijgen; de meeste dieren wilden geen stap verzetten in het ijskoude water.

Het water steeg sneller, Giel waadde naar het woonvertrek en daar was Nelia, huilend nu en met het kereltje op de arm, bezig om het zolderluik open te stoten.

Giel schoot haar te hulp; hij wrong zich naast haar op het trapleertje en duwde met kracht het luik open. "Gertje moet naar boven", riep Nelia... en zij klom met het kind de zolder op. En toen zij boven was, zei ze: "En nu vader nog... ik kom weer naar beneden."

Giel ging naar het voorvertrek en ook hier kwam het water al boven zijn knieën.

"Vader, vader...", zei hij met schorre stem. Hij greep de kist beet, maar hij voelde, dat het niet ging.

Boven het storm- en watergeweld was er plotseling het bange geluid van een instortende muur. "Samen doen ... laten we 't sámen doen, klonk de stem van Nelia achter hem. Zij kwam naar hem toe, badend door het water, dat snel wies.

"Gertje ligt op het oude bed van vader", zei ze

"Ja", zei hij, "wij redden 't niet. Til jij aan die kant Nelia!". Voorzichtig tilden zij de kist met het lijk van zijn vader van de schragen af. Het was te zwaar voor een vrouw als Nelia, maar toch hield zij vast. Het ging Giel zelfs boven zijn krachten. Nauwelijks een woord uitend, kwamen zij bij de trapleer in het woonvertrek.

Het water kwam hoger. Een stoof en een voetkussen dreven door het vertrek. Een dekentje met de bolte van lucht er onder dreef tegen Nelia's benen aan.

"Jij moet op de trapleer klimmen en trekken, dan zal ik hijsen" zei Giel.

Het werd een verschrikkelijke worsteling om de kist rechtstandig naar boven te krijgen door het nauwe trapgat. Terwijl ze zwoegden, hoorden ze soms het huilen van het kind boven het watergeweld en de storm uit. Eindelijk hadden ze de last op de zolder, maar toen was Nelia doodop en zij wankelde op haar benen. Ze zetten de kist vlak naast het bed, waar hun kind op lag te huilen. Daarna schreewden Giel en Nelia om het zeerst.

"Vader, vadertje toch!" stootte Giel uit.

"Heere, laat ons niet verdrinken", bad Nelia hardop.

Giel ging weer de leer af; het water kwam nu al tot aan zijn middel. Hij hoorde het verschrikkelijke loeien van de koeien, het scheurde hem door merg en been. Het prille blaten kwam van het jonge kalf, dat nauwelijks een uur geleden geboren was. Ergens jankte Pluto, de heemhond, aandoenlijk.

Het licht floepte eensklaps uit, maar Nelia had op de zolder een stallantaarn aangestoken. Boven de deel was een bar gekraak; een deel van het dakgebint verloor steun, toen de zijgevel door het wilde, kolkende water weggeslagen werd.

Giel begreep, dat er niets meer te redden viel. De koeien niet, het kalf niet, geen varkens en geen kippen. Een ogenblik stond hij roerloos in het water en hij wankelde, alsof hij neerstorten zou.

Toen hoorde hij Nelia roepen, alsof zij in doodsnood verkeerde. Wadend door het grim-mige koude water, zocht hij de trapleer weer op en ging naar de zolder.

"We verdrinken", klaagde Nelia. "We verdrinken en nou moet je hier blijven, Giel!"

Zij klemde zich aan hem vast, zodat hij nauwelijks op de been kon blijven; hij viel bijna over de kist.

Een geweldige rukwind scheurde het dak boven hun hoofd open. De storm kreeg vrij spel op de zolder en de dansende vlam in de stallantaarn werd uitgeblazen.

En toen wilde Nelia weer naar beneden om nog wat dekens te halen en het zuigflesje voor de kleine jongen. Giel drong haar terug en hij ging zelf weer het leertje af, met handen en voeten tastend in het duister. Maar het water steeg zo snel, dat het reeds zijn middel bereikte toen hij nog niet op de onderste sport was. Hij klom weer naar boven. Nelia hilde en het kind hilde ook.

Er was een bonkend geluid van vallend gesteente, het water vrat aan de gehavende zijmuur. Erbarmelijk klonk het loeien van de koeien en het scheen, dat het water met verhevigde kracht de polder binnenstortte.

"Ik kan er niet meer bij komen, ik kan nergens meer bij", zei Giel met verstikte stem tot zijn vrouw.

Het laatste beetje moed scheen hem te ontzinken. Tastend zocht hij Nelia en hij nam haar in zijn armen. Zo stonden ze daar op de donkere zolder, twee mensen, die de aanstormende ramp eerst zo flink hadden doorstaan, maar die nu daadloos werden. Ze konden het ineens niet meer aan; het was, of nu pas goed tot hen doordrong, in welke desolate situatie ze verkeerden.

Later, toen Nelia op het oude bed was gaan zitten en het huilende kind toestopte, probeerde Giel de uitgewaaide lantaarn weer aan te steken. Maar dat ging niet meer, want de lucifers in zijn broekzak waren doorweekt.

Hij ging naast zijn vrouw op het oude bed zitten en hij steunde: "Ik kan het niet aanhoren ... Hoor de beesten toch eens!" Hij stopte zijn oren dicht, maar het koeiengeloei en het geluid van water en wind drongen toch nog tot hem door. Hij hilde als een kind, vanwege het verschrikkelijke tempeest, waar zij middenin zaten.

Toen stond hij toch weer op, hij kon niet stil blijven zitten. De angstige gedachte overmande hem, dat zij zelfs op de zolder nog niet veilig waren, want elk ogenblik kon het huis ineenstorten. Hij betastte het gapende gat in het dak. Toen ging hij proberen om planken te vinden, want de gedachte kwam in hem op, een vlot te maken. Maar de planken van de vloer zaten goed spijkervast. Hij beschikte niet over gereedschap en daardoor kwam hij niet verder dan een paar latten en het luik van het trapgat. Giel hees zich half in het gat, dat door de wind in het dak geslagen was en hij riep met een barmenselijk-harde stem om hulp. De wind nam zijn noodschreeuwen mee en hij werd gewaar, dat de watervlakte als een klankbord zijn stem verder bracht.

Als kleine stipjes zijn de verspreid liggende boerderijen zichtbaar.

wind nam zijn noodschreeuwen mee en hij werd gewaar, dat de watervlakte als een klankbord zijn stem verder bracht.

Soms, als de storm even adem nam, hoorde hij van alle kanten schrikbaarlijke geluiden: hulpgeroep en kreten van dieren in doodsnood. En het geluid van het water, het water, dat zo gruwelijk machtig was in deze nacht.

Gertje hilde nu niet meer. Giel liep weer naar het oude bed. hij struikelde over het smalere uiteinde van de kist. Nelia greep zijn handen.

“Bidden, laten we toch bidden”, zei ze gesmoord ... en met ineengestrengelde vingers probeerden zij samen te bidden.

Later overviel Giel de schrikkelijke kweiling, dat zijn vader overmorgen niet begraven zou kunnen worden. Vader zou niet naast moeder zijn plaatsje op het kerkhof achter de kleine kerk kunnen krijgen ... "Vader", prevelde hij, “o vader toch...”

Ze dachten allebei aan de dood en ze huiverden van angst en kou. Maar nadien was Nelia toch nog het eerst in de ontzettende werkelijkheid terug.

"Wat kunnen we nog doen? Alleen nog maar bidden", zei ze. „0, Heere, help ons astublieft! ...En nu moeten we ons natte goed uittrekken en ons in de dekens van het bed wikkelen.”

Maar de dakgebinten kraakten en Giel, die door het woord van zijn vrouw tot overleg gebracht was, zei: "We moeten vechten voor ons leven, vechten voor ons jochie. De hofsteê kan instorten ..."

Giel haastte zich weer naar het gat in het dak, andermaal riep hij vele malen om hulp.

En het water steeg. Het water steeg snel en tot zijn hevige schrik bemerkte Giel, dat het tot het trapgat kwam. Toen werd hij radeloos van angst. Dus ook hier op zolder werden ze door het verschrikkelijke water vervolgd. Duizend gedachten flitsten door zijn hoofd.

Het kind begon weer te huilen en Nelia gaf plotseling een doordringende kreet. want ook zij bemerkte, dat het water al over de zolder begon te kruipen.

"We moeten... vader redden", hijgde Giel. "De kist moet ook op het ledikant gezet worden

En dat hebben ze toen gedaan. Het kind lag onder de dekens, naast het kind lag zijn grootvader in de kist...

Maar het water sprong omhoog, elk uur steeg het water verschrikkelijk, het steeg bar en boos. Door Giel en Nelia gierde de doodsangst en uiterste vertwijfeling dreigde hen

radeloos te maken. Het water steeg, ze moesten hoger. Giel liep van het oude ledikant vandaan naar het gat in het dak. En weer terug, en wéér terug. Weer waadde hij met zijn voeten door het water en worstelde hij met dood en leven.

"We moeten op het dak klimmen", zei hij eensklaps hard, maar de tranen liepen hem over de wangen. "We moeten hoger Nelia!"

Dat kan niet, o Gertje kan toch niet op het dak?" klaagde zij met verstikte stem. "Het is zo ijzig koud en 't dak is schuin ..."

Giel liep weer heen en weer, radeloos; zijn broekspijpen slierden door het water. Ineens drong het tot hem door, dat hij de koeien beneden niet meer hoorde. Die waren dus al verdronken. of weggezwommen door de open deeldeer.

"O God, wees toch genadig, red ons toch!" smeekte hij.

En het water kwam hoger, het was onafwendbaar, niets kon het water keren.

Daarna heeft Giel zijn besluit genomen, een verschrikkelijk besluit, maar het moest. omdat het leven voor de dood ging.

"Gertje moet in de... kist", zei hij schor. De tranen kropten in zijn keel.

En dat hebben ze toen ook nog gedaan, die twee mensen met hun kind in doodsnood.

Giel heeft de kist geopend, hij heeft het lichaam van zijn vader er uit gehesen en het lijk in een laken van het bed gewikkeld. Daarna heeft hij zijn vader prijsgegeven aan het water, dat over de zolder stroomde. Er was nog een touw op zolder. Dat heeft hij vastgebonden aan een nikkelen knop van de kist. Daarna hebben zij samen de kist door het gat in het dak gehesen; dat was een heel zwaar en moeilijk werk, want eikenhout is zwaar en ze moesten tillen boven hun macht. De kist had nog enige verzwarend nodig om omslaan te voorkomen en Giel vond op de tast nog enkele zware voorwerpen op de zolder. Toen hem bleek, dat de kist zo goed als waterdicht was, heeft Nelia hem de dekentjes en ook nog een grote deken van het oude bed aangereikt door het gat. Giel maakte er een holletje van in de kist, die hij met het touw aan een spant van het dak vastgebonden had. In dat dekenholletje werd het huilende jongetje gelegd. Toen dat gedaan was, heeft Giel zijn vrouw geholpen bij de moeilijke klimpartij om op het dak te komen.

En het water steeg. Giel riep onophoudelijk om hulp. Het water steeg en ze moesten hoger klimmen. De kist met het kind dobberde op het water en Giel hield de kist vast, opdat deze niet telkens tegen het dak zou botsen en misschien omslaan. "Als ons kind maar mag blijven leven", huilde Nelia. Het was of er reeds een doffe berusting in haar stem doorklonk.

Het kind huilde voortdurend en urenlang zat Giel in een aller-moeilijkste houding tegen het dak geprangd, met zijn handen de deinende kist in bedwang houdend.

“Als Gertje dan maar gered wordt”, herhaalde Nelia telkens. En Giel dacht aan het lichaam van zijn vader, dat hij had moeten prijsgeven aan het water terwille van het jonge leven.

Uren en uren later, het was al bijna weer avond geworden na die nacht en die dag van opperste verschrikking, werden ze gered. Toen Nelia in een roeiboot werd opgevangen, lispelde zij een paar woorden, die zij Giel misschien al wel een jaar geleden had horen voorlezen uit de Bijbel en die nu teruggekeerd waren in haar gedachten. Ja, het was haar zelfs, of die woorden eigenlijk nooit helemaal weg waren geweest uit haar bewustzijn.

“Uw weg was in de zee en Uw pad in grote wateren...” Toen Nelia eenmaal tussen de mannen in de boot zat, begon ze onbedaarlijk te huilen en korte tijd later viel ze flauw. Een redder ondersteunde haar en Giel hield het kind, dat erbarmelijk hilde en dat in nat doortrokken dekens gewikkeld was, tegen zijn borst.

Uren en uren later, werden ze gered.

De mannen roeiden over een verdronken wereld. Giel en Nelia waren met hun kind behouden. Maar een dode bleef achter... het jonge leven had in de nood de plaats van de dode opgeëist. Het water klotste en kolkte nog onstuimig over de polder, de roeiboot zocht haar weg tussen half-ingestorte hofsteden en arbeidershuizen. Giel keek om naar het afgebrokkelde dak van zijn hoeve, naar zijn vernietigde bestaan. Daar bleef het lijk van zijn vader achter, maar God had hem zijn vrouw en kind willen laten. En dat kind voer mee in die boot. Het lichaam van de oude man bleef achter, maar de jeugd moet verder, door ramp en oordelen heen. Als het God belieft.

Vrachtrijder Kees Verwijs

Het was op 2 december 1995 toen Piet Kunst en zijn vrouw Johanna Kunst-Verwijs met zoon Jo en zijn vrouw Mientje Kunst-van der Reest, een bezoek brachten aan hun kleindochter Henriët Glasbergen. Ze woonde op een kamer in het verpleeghuis “De Samaritaan” te Sommelsdijk. Temeer omdat Henriët een dochter van hun in 1982 overleden dochter Laurien was, wilden ze haar graag een bezoek brengen.

Jo en Mientje hadden aangeboden met hen te rijden. Het was niet moeilijk om oma Johanna aan de praat te krijgen. Het was bij haar een aangeboren talent. Ze wist ook veel van overlevering van haar ouders en haar grootouders. Met veel trots had de 17-jarige Henriët opa en oma ontvangen en hen haar kamer en meubeltjes getoond. Het zou oma Johanna

Piet en Johanna Kunst-Verwijs en zoon Jo.

niet geweest zijn als ze haar kleindochter voor de terugreis niet snel iets toegestopt had. Op de terugweg naar huis ging oma vertellen over het reizen van vroeger. “Er zijn geen afstanden meer”, zo sprak ze. “Mijn opa Kees Verwijs ging met een kruiwagen naar Bergen op Zoom om vis en andere spullen te halen voor het winkeltje dat ze aan de Oostdijk hadden. Vier uur heen en vier uur terug”. Ze bleef praten, zodat Mientje haar man aanspoorde niet te snel te rijden. “Ook toen wilden ze al vooruit komen in de wereld”, vervolgde Johanna. “Daarna heeft hij een hondenkar gekocht en later had

hij zelfs een wagentje met een hitje ervoor. Hij bracht toen ook vracht mee voor andere winkeliers in het dorp. Toen werd opa ook vrachtrijder”.

Toen Jo en Mientje vader en moeder Kunst hadden afgezet bij hun woning aan de Oostdijk heeft Mientje het verhaal, dat moeder Johanna vertelde over haar grootouders Kees Verwijs en Johanna de Ruijter, meteen opgeschreven. Vader en moeder Kunst-Verwijs zijn in 2001 resp. 2002 gestorven. Moeder verbleef na het plotselinge overlijden van haar man nog korte tijd in ‘de Schutse’ te Sint-Annaland. Meer dan 60 jaar woonden ze aan de Oostdijk in een van de vijf woningen die met de Ramp van 1 februari 1953 totaal werden vernield. Op dezelfde plaats werden voor de getroffen bewoners toen nieuwe woningen gebouwd. Ook Mientje, die haar verhaal zorgvuldig bewaarde om het vooral voor het nageslacht te bewaren is in de zomer van 2005 na een ernstige ziekte overleden. Ze was met haar man Jo actief lid van onze heemkundekring, voornamelijk ook van de dialectgroep. Mede daarom was het de wens van Jo

Vader Kunst, met Jo en Mientje.

dat dit artikel in dialect zou worden geplaatst. Als redactie hebben we dat met genoegen aanvaard.

Het verhaal van Mientje; Oma vertelt...

Op 'n aeveend waere me mee vaoder in moeder Kunst, 's aevens om 10 ure in d'n auto ònderweg van Sommelsdiek nae Flupland. Kleindochter Henriët weunde sins kort op 'n kaemer in 't verpleeghuus 'De Sameritaan'. Onder 't riejen hieng't t'r over à tehenwoordug de wehen zo hoed bin, in à je noe in 'n korten tied overà nae toe kan.

Zodoende zat ze in d'n auto op d'r praetstoel: "Wat was 't dan toch vroehier êêl anders. Opa Kees Verwijs - ie was van 1834 in in 1919 is 'n hestorreve - hieng mee 'n kruwachen mee 'n oute wiel, beslohe mee 'n iesderen band, over de mee keislag verâarde wehen, van Flupland nae Berrehe om vis te koape in dan wêê trug, Bruune bokkum, panaering, gedrôgde scholletjes in hae zo mè deur. Van Flupland nae Berrehe nam vier uren in beslag.

Kees Verwijs mee z'n vrouwe Jewanna de Ruijter.

Daer anhekomme kocht 'n êêst de vis in dan hieng'n in 'n koffie'huus un kommetje koffie drienke in dan at'n hliek z'n boterammen op. Vee tied nam'n dae nie vò, want à t'n thuus kwam most'n z'n vis wêê kwiet zie te raeke. 't Was zo daereventrend nehen ure à t'n wêê trug hieng nae Flupland. Eêl de vorremiddeg hieng'r mee éne. 't Was êên ure hewist à t'n mee z'n kruwachen àn kwam op d'n Oôsdiek. Mee trapjes nae beneën kò je dan in de Anthoniëstraete komme waer à z'n vrouwe Jewanna de Ruijter in't deurhat van d'r wienkeltje al op z'n stieng te wachte. Ze wist ommes oe laete à t'n onheveer thuus kon weze. 'Béje dae wêê m'n knecht' zei Jewanna dan.

Dan hienge ze êest ete, in dan ao d'n de heweunte om even op 'n oahe stoel achterover mee z'n ôôd tegen de mure te zitte, mee'n grôte neusdoek over z'n hezicht vò de vliehen. Dan dee'n even z'n ôôhen verschie, mè dat kon nie te lank, want dan most'n mee de vis op stap deu 't durp. Eêst hieng 'n nae den domenie, den dokter in de mêêr hehoede mèn-sen. Dan kwam langsaemerand 't wèrkvolk tuus waer à t'n z'n vis soms in tied van 'n ôôhenblik an kwiet was. Naer à moeder vertelden verdienden ie op zo 'n dag rond de vier huldren. Verheleke mee'n èrrebeier was dat vee, want die mochte à blie weze mee'n daelder op'n dag.

Eêst was'n hetrouwd mee Engelina Beekman. Ze is mè achtentwintig jaer hôôre. Daenae is'n mee Jewanna de Ruijter hetrouwd. Ze ao thuus nog d'r wienkeltje in dae verkocht ze van aeles in nog wat. Vò de daehelukse booschappen koa je voor aoles bie d'r terecht. Mèr ôôk vò de vis was t'r 'n plekje inheruumd in de wienkel. Ze verkocht stokvis, bruune bokkum in hedrôôgde scholletjes in soms ôôk nog aore vis. Dat was mè net t'r nae wat à Kees mee brocht uut Berrehe. Peterolie verkocht ze oak, dat was 'n hangbaer artikel vò de olielampen in de oliestellen. Aole hangbaere booschappen kò je bie d'r kriege. Oak 's Zaeterdag 's aevens was de wienkel heweun open, want dan kwaeme Diengeman de Rooi, 'de Kruus', 't vaerste bekend, in z'n vrouwe Merina van den Bos om de booschappen. Merina ao altied 'n ovaol mandje mee twee ôôrtjes d'r àn bie d'r. Daerin nam ze de booschappen mee naer uus. In de zeumer konne de mèn-sen in de rehel wè betaele, mer in de winter zatte ze wè's krap, in dan liete z't opschrieve. Moeder vertelde à Joane van Levien, ze was hetrouwt mee Kees Faosse, 'Pikar' wier'n altied henoemd, oak klant was bie opoe Jewan. Ze ao'n flienck hezin in in de winter ao de mannen soms niks hêên verdiensten. Faosse was vletschipper, z'n schuutje êête'n 'de Eendracht'. Mee z'n zeuns Fien in Jewannes voere ze vette klei uut de schorren. De waeterschappen ao die bonken klei nôôdig vò schae an de dieken nae'n zwaere sturm. Dus in'n slappen tied most Jaone wè's **zeage**: "Schrief 't'r mè bie ôô Jewan". Opoe Jewan ieuw d'n wienkelboek bie in ze

Jaone van Levien

ao 't vertrouwen van aol d'r klanten. Ze wist percies welleke mèn-sen à't in de winter konne betaele, in welleke nie. Dat was bie Jaone van Levien oak zo, mè opoe zou ze nooit truggestierd è zonder booschappen. Ze wist ommes toch à ze't in de zeumer of zou doe. Nachelang 't inkommen van de mèn-sen hieng dat mee 'n klein bedragje in de weeke. Jaone betaelde op 't lest van de weeke aoltied d'r briefje in dan lei ze daenae soms 'n riedsaelder op d'n tôôg, soms wat minder, in dan zei ze: "kick Jewan, dat keuje wêê uut-doe". 't Is wè hewist à Jewan zei: "Joane, noe è je à 'n riedsaelder tevee betaeld". Dat vòn ze dan zo leutig à ze zei: "dan maek'k dat glik mèr op" in ze kocht'r nog wat extra's voor. Dus in d'n erremen tied waere d'r oak nog leutehe diengen. De mèn-sen ao vertrouwen in mekaore, want Joane wist henêêns vòr 'oeveel à ze bie opoe in den boek stieng.

Mèr opa Kees Verwijs was ôôk à vooruutstrevend. Nae de kruwachen schaften ie 'n on-dekarre an. Dat was 'n êele vooruuthang, want dae kon'n à wat mêêr op meebrienge. De wienkeliers van Flupland vroehe soms of à t'n vracht mee kon brienge. Toen ei t'n 'n hrôôter karretje hekocht mee'n 'itje d'r voor. Neffen wienkelier wier'n toen oak nog vrachtriejer”.

Toen à moeder Jewanna uutverteld was, waere me zonder èreg weer op Flupland. Amper twintug minuten ao m'r over hedae. Noe kù je naehae wat à de mènsen vroeher moste doe om d'r daglôôntje bie mekôôre te kriehe.

Op de achtergrond 'n man mee'n ondekarre.

~~~~~

“...daarmee heeft de O.D. zich zeer heftige vijanden verworven”.

In onze vorige Cronicke hebben we een artikel gewijd aan het bezoek van de Franse graaf Guillaume de Louvencourt aan Anna Jacobapolder en Sint Philipsland. Het is heel wat dat 60 jaar na dato een ontmoeting m.b.t. de Tweede Wereldoorlog op Sint Philipsland kon plaatsvinden. Het ging immers om de oom van de graaf: Prins Marie André Poniatowski, die op het erf van 't Hof Rumoir in de nacht van 22 op 23 januari 1945 dodelijk verwond raakte en kort daarop te Bergen op Zoom overleed. Er was al een uitvoerig verslag over geschreven in ons streekblad de Eendrachtbode, waarvoor een verslaggever voor het bezoek was uitgenodigd. Wij als redactie, en dan met name ondergetekende, voelde zich enigszins verplicht om daaraan in onze Cronicke nog wat aandacht te schenken. Niet zozeer over het bezoek zelf, maar vooral over het gebeuren rondom die beruchte nacht in Anna Jacobapolder en de gevolgen daarvan voor de Sint Philipslandse bevolking.

Door Jan Kempeneers

Kort na de inval werden 22 gezinnen, bestaande uit 81 personen met Engelse legerwagens weggevoerd naar Roosendaal. Ik heb daar in de Eendrachtbode van 29 december 2000 een uitvoerig verslag over geschreven. Van dat verslag heb ik enkele citaten aangehaald in het artikel van de vorige Cronicke (zie Cronicke nr. 13, pag. 389-390).

Onder mijn artikel van 29 dec. 2000 in de Eendrachtbode heb ik een bronnenlijst geplaatst. Alles wat ik geschreven heb over deze deportatie heb ik onderzocht en ligt - indien gewenst - bij mij ter inzage. Nimmer was er negatief gereageerd op mijn artikel in de

Eendrachtbode, maar op Cronicke nr. 13 kreeg ik een telefonische reactie op het volgende citaat:

“In een interview met de heer W. Taal voor het boek ‘Zeeland 1940-1945’, dat zijn gegevens baseerde op een interview met Sint Philipslandse verzetstrijders, werd er van uitgegaan dat 70 % van de bevolking SGP stemde. (Dat was overigens 57% in 1937 J.K.) Mussert (NSB) kreeg in dat jaar slechts 11 van de 940 uitgebrachte stemmen. Volgens de geïnterviewden onderging de SGP “de bezetting lijdelijk en ze werkten graag voor de Duitse bezetter” ”. (zie pagina 390, Cronicke nr. 13)

Hierover werd ik gebeld door de heer A.A. Rijstenbil. Hij was aanvankelijk landbouwer te Sint Philipsland, later gemeenteraadslid en wethouder in deze gemeente en vanaf 1 oktober 1980 burgemeester van de gemeente Nieuw-Vossemeer. Nu woont de oud-burgemeester in de Warandeflat te Bergen op Zoom. Hij liet mij weten dat hij niet gelukkig is met bovenstaande aanhaling in de Cronicke.

Als oud O.D. lid werd Rijstenbil al eerder geconfronteerd met deze deportatie, die plaatsvond in de eerste week van februari 1945. Hij zegt dit uitgepraat te hebben met de heer J. Verwijs (een van de weggevoerden) tijdens de ontmoeting met H.M. Koningin Beatrix te Ouwerkerk in februari 2003. H.M. was in die plaats in verband met de herdenking van de Ramp van 1 februari 1953. Beiden waren toen genomineerd om de koningin te ontmoeten vanwege hun verdienste bij het redden van drenkelingen te Sint Philipsland. (Naast Rijstenbil en Verwijs ontvingen toen ook Gerard van Nieuwenhuijzen en Adriaan Steijn een onderscheiding en een loffelijk getuigschrift). Rijstenbil kreeg dit omdat hij drie gezinnen, namelijk de families Vroegop, Van Dijke en Neele, bestaande uit acht personen, in de personeelswoningen van zijn boerderij “De Zwarte Schouw” vroegtijdig heeft wakker gemaakt voor het stijgende water. Kort daarop werden de woningen ter plaatse van een dijkdoorbraak aan de Zuiddijk weggevaagd. De acht personen waren door het toedoen van Rijstenbil toen al op de hofstede!

Dat was even tussendoor. Rijstenbil was er niet gelukkig mee om opnieuw over deze verplichte evacuatie te moeten lezen. In de eerste plaats is hij verbolgen over de uitspraak, dat er te Sint Philipsland maar weinig N.S.B.ers, waren, maar dat 70 % van de inwoners S.G.P. aanhangers waren en graag voor de vijand werkten. Hij had hier met de heer J. Verwijs al over gepraat en voor hem was nu de kous af over deze beschuldiging. Hij voegt daaraan toe dat er kort na het treffen in Anna Jacobapolder (januari 1945) een commissie is gevormd die naar de toenmalige Ned. Hervormde predikant ds. P. Holst werd genoemd, waarin slechts enkele O.D.ers zitting namen om een selectie te maken uit de Sint Philipslandse inwoners. Dit resulteerde in het wegvoeren van 22 gezinnen, bestaande uit 81 personen. Kortom, het stoorde hem om wederom met deze vervelende zaak te worden geconfronteerd. Voor Rijstenbil was na dit bericht in de Cronicke een lidmaatschap van heemkundekring “Philippusland” niet meer nodig.

Uiteraard is iedereen vrij om zijn lidmaatschap op te zeggen als hij het niet eens is met een schrijver van de Cronicke. Maar ik heb Rijstenbil aangeboden zijn mening weer te geven in ons blad. Hij ging daarmee akkoord en voegde daaraan toe dat zijn naam dan genoemd mag worden, vandaar dat dit hierboven al enkele malen gebeurd is.

Oud-burgemeester A.A. Rijstenbil wil namelijk laten weten dat hij part nog deel heeft gehad aan een ‘commissie’ die personen heeft aangewezen. Hij wil zich ook distantiëren van uitspraken die gedaan zijn in het interview met geschiedschrijver W. Taal. Deze sprak met twee vooraanstaande personen van de Sint-Philipslandse O.D. op 22 augustus 1979, voor het boek “Zeeland 1940-1945 deel 2” .

Met name het citaat m.b.t. de S.G.P. stoorde hem zeer.: *“De N.S.B. had in Sint Philipsland niet veel aanhang, wel behoorde 70 % van de bevolking tot de S.G.P. . Deze ondergingen de Duitse bezetting niet alleen lijdelijk, maar werkten ook graag voor de vijand. In het verzet heeft men op Sint Philipsland geen S.G.P.er gezien. Dat was niet zozeer een kwestie van geloof, maar van mentaliteit. (...) ..legt er de nadruk op dat in de illegale kring steeds strak is gezwezen. Het was ook maar een kleine groep en verschillenden wisten van elkaar niet dat ze er bij hoorden. De verzetsmensen werden vooral gedreven door hun afkeer van wat Duits en nazi was”*.

Ik wil hier nog aan toevoegen dat ik er niet omheen kon om over deze verplichte evacuatie te schrijven. Mijn artikel daarover verscheen in de Eendrachtbode van 29 december 2000. Kort daarvoor had ik al enkele paginagrote verslagen over de ondergrondse verzetsgroep geschreven. Daarvoor had ik diverse oud O.D.ers geïnterviewd of aangeschreven. Steeds werd door mij ook de wegvoering van de ‘politiek onbetrouwbare’ gezinnen ter sprake gebracht. Wat deze wegvoering betreft heeft mij dat toen niet veel, maar toch wel enkele gegevens opgeleverd. Door één persoon werd mij aangeraden: ‘Daar moet je maar niet te veel over te schrijven’. Een ander oud-lid van de O.D. liet mij weten: ‘Dat de groep die de onbetrouwbare personen heeft aangewezen zeer klein was, zo klein, dat zelfs maar één persoon de namen noemde van hen die weg moesten en wie niet’. Twee andere leden zeiden dat zij er niets van afwisten. Slechts één van de oud-O.D. ers wilde mij niet te woord staan en werd boos. De meeste O.D. ers hebben zich, toen de bewuste commissie gevormd moest worden, daarvan gedistancieerd. Verder kan ik nog noemen dat de uiteindelijke lijst met verdachte personen werd ondertekend door twee ambtenaren, waarin L.J. van Nieuwenhuijzen (wnd. burgemeester tot 4 nov. 1944 – J.K.) voorheen “het volste vertrouwen had”. Dat hield hij de gemeenteraad voor op de eerste dinsdag van september 1949 toen hij opnieuw als wethouder werd gekozen.

Het lijkt mij dat er na de raid in Anna Jacobapolder, heel snel en ondoordacht te werk is gegaan. Volgens het eerdergenoemde interview met W. Taal eiste de Geallieerde macht dat de gehele bevolking van Sint Philipsland zou worden geëvacueerd. Ik citeer daarover nog enkele regels uit het interview met eerdergenoemde auteur W. Taal:

“In de nacht van 16 op 17 januari 1945 deden de Duitsers in witte pakken een onverhoedse landing op Sint Philipsland, waarbij een paar Nederlandse militairen vielen. Daarbij was aan de kant van Sint Philipsland hulp verleend aan de Duitsers met seinen e.d. De Geallieerden wilden nu het gehele eiland evacueren. (W.C. van Nieuwenhuijzen, toen wnd. burgemeester J.K.) wist echter de intrekking van die maatregel te bereiken (...) mits alle politiek verdachte personen uit het eiland werden afgevoerd. Dat trof ook beide wethouders en daarmee heeft de O.D. zich zeer heftige vijanden verworven”.

De bewoners van Anna Jacobapolder, die al waren teruggekeerd na de inundatie, zijn na de raid wel allemaal (voor de tweede keer) geëvacueerd!

Na de capitulatie op 5 mei 1945, moest de gemeente Roosendaal zelf het initiatief nemen om er bij de gemeente Sint Philipsland op aan te dringen over te gaan tot repatriëring. Omdat nu toch geen gevaar meer bestond voor collaboratie met de vijand werd gevraagd met enige spoed te handelen. Kort daarop werden de 22 gezinnen met hun familie herenigd.

Nadat ik enkele keren een artikel over de Sint-Philipslandse O.D. had geschreven, kreeg ik mensen aan de deur die enigszins gefrustreerd vroegen of het daar bij bleef. Daarop heb ik geantwoord dat ik nog verder onderzoek zou doen. Nadat dit was gebeurd heb ik zo zorgvuldig mogelijk gepubliceerd over het werk van de 'commissie' en wat dat voor gevolgen had voor de inwoners van Sint Philipsland. Had ik dat niet gedaan, dan zouden mijn publicaties m.b.t. te Tweede Wereldoorlog slechts eenzijdig belicht zijn geweest.

~~~~~

Mededelingen van het bestuur

Mutaties in de ledenlijst hopen we in de volgende Cronieke te melden. In de periode tussen de verschijning van het vorige nummer en het huidige hebben we afscheid genomen van Jacobus Verwijs. Zijn overlijden kwam betrekkelijk kort nadat hij zijn bedrijf aan de Zuiddijk had verlaten en een nieuwe woning in de Deldensestraat had betrokken. Zijn naam komt in meerdere families Verwijs voor en hij werd dan ook altijd getypeerd als "Ko van Bram van Jantje". Toen de schuur van Ko werd leeggeruimd, schonk hij een aantal oude gereedschappen aan onze kring. Ons meelevens gaat uit naar zijn vrouw Corrie en de kinderen.

Oproep

Wie kan mij helpen aan een foto van de echtparen:

1. **Catharina Johanna Reijngoudt** getrouwd met **Louis Elisa Roozemonde**.
(Dochter van Abraham Cornelis Reijngoudt en van Adriana Kramer).
2. **Willem Reijngoudt** getrouwd met **Jacomina Westplate**.
(Dochter van Marinus Reijngoudt en Janna Willemina van 't Veer).
3. **Dina Cornelia Reijngoudt**, geboren 13 nov 1904 St. Philipsland, overleden 23 nov 1985 St. Maartensdijk. (Dochter van Cornelis Reijngoudt en Cornelia Reijngoudt).

Deze foto's zou ik graag willen lenen om over te fotograferen.
Het is ook mogelijk dat u ze scant en opstuurt per email.

Adres: J. Th. Reijngoud
Kasteellaan 15
1829 BD Oudorp Tel: 072-5126229
E-mail: reijngoud@zonnet.nl

